

МӘДЕНИЕТ ЖӘНЕ

АҚПАРАТ

МИНИСТРЛІГІНДЕ АСТАНА
ҚАЛАСЫНДА ТІРКЕЛІП,
№12807 - Ж КУӘЛІГІ БЕРІЛГЕН
МЕРЗІМДІ БАСПАСӨЗ
БАСПАСЫ
«Білім әлемі»

Бас редактор –

Усипбаева П.М.

Редактордың орынбасары –

Байбосынова А.

Әдістеме бөлімінің редакторы –

Култаева Кульдана

Нурбосынқызы

Редакция алқасы:

Текесбаева Анар

Педагогика ғылымының

кандидаты, доценті

Бидайбекова Айгул

Құнанбекқызы

БАҰО «Өрлеу» АҚ

Алматы қаласы бойынша

педагогикалық қызметкерлердің

біліктілігін арттыру институты

«Иновациялық даму бөлімінің аға
ғылыми қызметкері

Көшекбаева Б.Г.

Алматы қаласы №167 жалпы білім

беретін мектептің директорының

оқу-ісі жөніндегі орынбасары

Теруге: 2024 жылдың 02. 05 күні
жіберілген

Басуға: 2024 жылдың 02. 20 күні
қол қойылды

Таралымы: 500 дана

Басылым индексі: 74442

Редакцияның мекен - жайы:

Байзаков көшесі

125 үй

Байланыс телефондары:

Ұялы: 8 701 826 53 77

Пошта e - mail:

Bilim_alemi.kz@mail.ru

peryzat2011@mail.ru

Қазақстан ұстазы

№02 (134), ақпан 2024 жыл

Ай сайын шығатын республикалық ғылыми –
әдістемелік педагогикалық журнал.
Журнал қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде шығады.

М а з м ұ н ы

Мусина Жадыра Ерболовна

Жалпы тіл кемістіктері бар балалардың ес процесінің даму ерекшеліктері.....4

Утеушова Жұпар Ижановна

Статья: «Своеобразие развития лексической стороны речи первоклассников специальной (коррекционной) школы».....10

Аширбаева Шолпан Мамедалиевна

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалар.....13

Сиванбаева Клара Маликқызы

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ
БОЙЫНША КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНІҢ
МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ.....18

Сарсембаева Айман Кожамуратовна

Тема: « Использование информационно- коммуникационных технологий на уроках географии».....21

Атабекова Багдат Совхозбековна

Тақырыбы: Күз мезгілі.....27

Миярова Гульнур Эшимовна

Технология развития критического мышления через чтение и письмо при обучении русскому языку.....32

Смаилова Жайнагуль Далелхановна

Устная и письменная речь. Виды речевой деятельности.....37

Сатыбаева Ғалия Ғабитқызы

Сабактың тақырыбы: Дина күй шертеді.....42

Асылбаева Алма Кенесбековна**Попова Марина Ильинична**

ТЕМА: «РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ
МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ РУССКОГО
ЯЗЫКА И ВО ВНЕУРОЧНОЕ ВРЕМЯ ПОСРЕДСТВОМ
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕМЕНТОВ УСТНОГО НАРОДНОГО
ТВОРЧЕСТВА».....44

Барлық авторлар мақаласының электронды нұсқасын флешка не диск әкелуі не редакцияның электронды поштасына жіберуі тиіс. Бір беттік хабар, өлең болмаса мақала факспен қабылданбайды. Мақалалар авторлардың стилі, орфография хақы сақталып өңделеді. Автордың байлам тұжырымы редакция көзқарасымен сәйкеспеуі де мүмкін. Жарияланымдағы деректердің нақтылығына автор жауапты. Көшіріп басылса не пайдаланылса, сілтеме жасалуы тиіс.

**Республикалық ғылыми – әдістемелік педагогикалық
мерзімді баспасөз басылымы
«Білім әлемі»**

Құрметті оқырман қауым!

Баспасөз басылымы туралы мәлімет

Таралымы: Қазақстан Республикасы

Шығу жиілігі: Айына 1 рет

Басылым тілі: Қазақ, орыс, ағылшын

Негізгі бағыты: 1. Педагогикалық ашық сабақтар, баяндамалар, тәрбие сағаттары

2. Мақала электронды түрінде қабылданады.

3. Баспа бетіне шығу құны: келісімді

Почта: Bilim_alemi.kz@mail.ru

Ұялы телефон: 8 701 826 53 77

Таралымның 2024 жылға төменгі тізім бойынша
жылына немесе айына жазылу бағасы

Ин- декс	Баспа атауы	Жылдық	Формат, салмағы, беті	Белгіленген баға (теңгемен)			
				1__ ай.	3__ ай.	_6_ ай.	_12__ ай.
74442	<i>Қазақстан ұстазы ұлағаты</i>	12	A4, 32 250г	700	2100	4200	8400
74423	<i>Өнер әлемі өзегі</i>	12	A4, 32 250г	600	1800	3600	7200
74424	<i>Дарынды өркен</i>	12	A4, 32 250г	1500	4500	9000	18000
74571	<i>Қазақ тілі мен әдебиеті білім әлемі</i>	12	A4, 32 250г	600	1800	3600	7200
74574	<i>Шетел тілі білім әлемі</i>	12	A4, 32 250г	500	1500	3000	6000
74573	<i>Бастауыш мектеп білім әлемі</i>	12	A4, 32 250г	500	1500	3000	6000
74576	<i>Орыс тілі мен әдебиеті білім әлемі</i>	12	A4, 32 250г	500	1500	3000	6000
74577	<i>Математика және физика білім әлемі</i>	12	A4, 32 250г	500	1500	3000	6000
74572	<i>Химия және биология білім әлемі</i>	12	A4, 32 250г	500	1500	3000	6000
74575	<i>География және тарих білім әлемі</i>	12	A4, 32 250г	500	1500	3000	6000
74578	<i>Ізденіс</i>	12	A4, 32 250г	500	1500	3000	6000

Алматы қаласы Бостандық ауданы
«№9 арнайы мектеп-интернаты» КММ
Бастауыш сынып мұғалімі, логопед
Мусина Жадыра Ерболовна

ЖАЛПЫ ТІЛ КЕМІСТІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ЕС ПРОЦЕСІНІҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

П.П.Блонскийдің пікірінше, бала даму процесінде бірін-бірі толықтыратын ес процесінің төрт кезеңін меңгереді: моторлық, аффективтік, бейнелі және вербалды. Сонымен қатар П.П.Блонский ес процесінің генетикалық деңгейлі негізгі түрлерін бөліп қарастырған: алғашқы айларда шартты қозғалыс рефлекстер түрлерімен сипатталатын моторлы ес; алты ай шенберінде аффективті ес пайда болады; бала өмірінің екінші жылында бейнелі ес және кешірек (3–4 жаста) логикалық ес қалыптаса бастайды және де оның дамуы ұзаққа созылады. Бірінен соң бірі дамиды ес процесінің түрлері сананың түрлі даму кезеңдеріне жатады деген ой да бар және де ес, сананың жоғары даму кезеңіне көтеріле тұрып, сөйлеу процестеріне

негізделе отырып ойлау процесіне жақындай түседі. Балалардың ес процесі 3–4 жаста көрініс табады деген дәлел П.Жанеге ес процесі сөйлеудің күрделі қалпы пікірін негіздеуге себеп болды. Мағыналық есте сақтау балаларда сөйлеу тілі пайда болуымен анықталады және де сөйлеу тілінің әрі қарай дамуы мен өмірлік тәжірибе жинақталуымен шартталады, яғни сөйлеу тілінің кемістіктері естің дамуына тікелей ісер етеді. Таза, дұрыс сөйлеу – адамның қалыпты психикалық дамуының маңызды шарттарының бірі. Сөздік материалдарда құрылатын ес процестері ерекше болады, өйткені бұл процесс негізінен көрудыбыстық және де белсенді дыбыстық сөйлеуге сүйенеді. Сөйлеу тілі, қарым-қатынас көмегімен бала

коршаған ортаға оңай кіріп, оны тани алады, көп қызықты мәліметтерді меңгеріп, өзінің пікірлерін, ойларын, талаптарын жеткізе алады. Жалпы тіл кемістіктері бар, бірақ естуі қалыпты және интеллекті сақталған балалардың сөйлеу тілі аутқушылықтары негізінде сөйлеу жүйесінің барлық құрылымдарының қалыптасуына соқтырады: сөздік қор, грамматикалық құрылым, байланысты сөйлеу, дыбыс айту, сөздердің буындық құрылымы, фонемалық есту мен қабылдау. Бағытталған сөйлеуді де жеткілікті деңгейде түсіну. [15]

Алғашқы рет жалпы тіл кемістіктері мәселесінің теориялық негізделуін дефектология саласын зерттеумен айналысқан ғылыми зерттеулер институтының ғалымдары тобы ұсынды: Р.Е.Левинаның жетекшілігімен Н.А.Никашина, Г.А. Каше, Л.Ф.Спирина, Г.И.Жаренковалар [20]. Олар бұзылыстарды талдау жүйесі әдісіне негізделі отырып, жалпы тіл кемістіктерінің жүйеленуін ұсынды. Жоғары психикалық функциялар құрылымдарының заңдары бойынша дамитын сөйлеу тілінің қалыптасуындағы ауытқушылықтар даму бұзылыстары деп қарастырыла бастады. Естің ерекшеліктері мен оның даму заңдылықтары сөйлеу тілінің ерекшеліктерін ескерусіз өте алмайды.

Ғалымдар құрастырған жалпы тіл кемістіктері жүйеленуінің бірінші деңгей келесідей ерекшеліктермен мінезделенеді:

1. Белсенді сөздік қор дамымаған күйде. Ол дыбыстарға еліктеу мен, мағыналары тұрақсыз және дифференциацияланбаған, аз ғана мөлшердегі жалпы қолданыстағы сөздерден тұрады.

2. Пассивті сөздік қор белсендіден кеңірек, бірақ жағдайдан тыс мәліметті түсіну шектелген. Сөз тіркестік сөйлеу толық дамымаған.

3. Сөздің дыбыстық және буындық құрылымын айту қабілеті қалыптаспаған. Балалар даярлық жұмысын жүргізуді қажет етеді: баламен байланыс орнатуды, көру және есту қабылдау мен есте сақтауды дамытуды, кеңістікте бағыттала алуды, саусақтардың ұсақ моторикасын дамытуды. [20]

Бұл категориядағы балалардың акустикалық қабылдауларының қалыптасуы төмен деңгейде (қарапайым ығактарды қайталай алмау, ырғақтың толықтай ұйымдастырылмауы); дыбыстық-тілдік естің төмендігі (сөздерді толық көлемде қайталау мен олардың ретін есте сақтай алмау, интерференция әсерінен соң тапсырмаларды орындаудан бас тарту); зейіннің төмендігі (көмек көрсетуде тапсырманы орындау сапасы жақсармайды, бала үлгіні іздейді). [29]

Екінші деңгей келесідей ерекшеліктермен мінезделенеді:

1. Балалардың сөйлеу қабілеттері өседі. Қарым-қатынас тек ым-ишаралармен ғана емес, сонымен қатар жеткілікті тұрақты, бірақ фонемалық және грамматикалық тұрғыдан сөйлеу тәсілдерінің өте бұрмаланған түрінде іске асырылады.

2. Белсенді сөздік қоры тек зат есімдер мен етістіктер арқылы ғана емес, сонымен бірге бірнеше

сын есімдер (сапалық) мен үстеулер арқылы толықтандырылады.

3. Сөйлеу тілі бір қатар сөздерді өзгерту қалыптарымен толықтырылған. Балаларда зат есімдерді және етістіктерді өзгерте қолдануға ұмтылыстар байқалады, бірақ ол барлық жағдайда іске асырыла бермейді.

4. Балалар сөзтіркестерін қолдана бастайды.

5. Сөйлеу тілін түсіну жақсарады, пассивті және белсенді сөздік қоры кеңейеді, кейбір қарапайым грамматикалық қалыптарды түсіну пайда бола бастайды.

6. Дыбыстар мен сөздерді айту өте бұзылған. Балалар дыбыстық талдау мен синтезді меңгеруге дайын емес. [20]

Бұл категориядағы балалардың көру есі төмен деңгейде қалыптасқан (көру есі көлемінің тарылуымен анықталатын ырықсыз қайталау бұзылыстары, жиі балалар үлгілік суреттік бейнелерді семантикалық мүнәземелері жағынан жақын бейнелермен алмастыру); көру қабылдауы (заттарды түрлі кедергілер арқылы ұсыну жағдайында тану қиындықтары); зейін (тапсырманы орындау жылдамдығының төмендігі, жұмыс соңына қарай қателердің көбеюі). Төмен деңгейлі сөздікдыбыстық ес бұл топтағы балаларды мінезделейді: сөздерді қайталаудағы тұрақсыздықтың сөздер санының төмендеуімен шартталуы, ассоциациялардың сәйкессіздігі, көлем мен нақтылықтың төмендеуі, сонымен қатар жаттау барысында қателер санының төмендеуімен шартталған есте сақтаудың баялануы. [29]

Күнделікті лексиканы қолданудағы кемшіліктер жалпы тіл кемістіктері үшінші деңгейге жатқызылатын балаларда кездеседі. Балалардың белсенді сөздік қорында зат есімдер мен етістіктер басым болады. Заттардың сапасын, қасиеттерін және әрекеттері мен әрекет тәсілдерін мінездейтін сөздер аз. Тілдің грамматикалық қалыптарының жеткілікті қалыптаспауы: септіктік жалғаулардағы қателер, етістің мезгілдік және түрлілік қалыптарының араласуы, сонымен бірге бұл топтағы балаларды басқару мен бірігіп жұмыс жүргізудегі қателіктер сипаттайды.

Бұл топтағы балалардың сөйлеу тілінде басым көп жағдайда белсенді сөздік қорында сөйлемдерді қосалқы мүшелерсіз қолданады. Күрделі және күрделі бағыныңқы сөйлемдерді құрауда үлкен қиындықтары бар, дыбыстау мен сөздердің құрылымдағы бұзылыстар сақталады, ал бұл жағдай дыбыстық талдау мен синтезде үлкен қиындықтар туғызады.

Күнделікті сөйлеу тілін түсіну жақсы деңгейде, бірақ кейде кейбір сөздер мен сөзтіркестерін түсінбеу анықталады, дыбыстық жағынан жақын сөздердің мағыналарын алмастыру, көптеген грамматикалық қалыптарды жеткілікті меңгермеу. [20]

Бұл топтағы балалардың сөйлеу тілі дамуының функционалды құрылымдары қалыптасуының жоғары деңгейі тән, олар: көру қабылдауы және көру-заттық ес, дыбыстық-тілдік естің дамуында күрделі

бұзылыстардың жоқтығы. [7]

Мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық процестерінің даму ерекшеліктеріне тоқталып көрелік. Бала өмірінің алғашқы жылдарында, жоғарыда айтып өткеніміздей, тілмен танымдық процестерді игеруге деген құлшыныс байқалады. Дамудың дәл осы кезеңінде балалар бойында тілдік құбылыстарды сезіну өзіне тән жалпы лингвистикалық қабілеттер пайда болады. Балалық шақта тіл негізінен екі бағытта дамиды: оның біреуінде сөздік қор қарқынды түрде жинақталып, айналадағы адамдар сөйлейтін тілдің морфологиялық жүйесі меңгеріледі; екіншісінде тілдің әсерінен танымдық процестер (зейін, қабылдау, ес, елестету және ойлау) жаңаша бір өзгерістерге ұшырайды. Бұл ретте сөздік қордың артуы, тілдің грамматикалық құрылысы мен танымдық процестердің дамуы тұрмыс пен тәрбие жағдайына тікелей байланысты. Бұл мәселеде, әсіресе, тілдің дамуында әр түрлі өзіндік ерекшеліктер болатынын ескерудің мәні зор. Алты жасар баланың тілі мен танымдық процестеріне жүйелі талдау жасап көрелік.

Тіл. Алты жасқа қарай баланың сөздік қорының көбейетіні соншалық, ол күнделікті тұрмысқа қатысты және өзін қызықтырған нәрселер жайында екінші адаммен оп-оңай түсінісе алады. Егер қалыпты дамыған бала үш жасында 500-дей сөз қолданса, алты жасар бала 3000-нан 7000-ға дейін сөз қолдана береді. Алты жасар баланың сөздік қоры зат есім, етістік, есімдік, сын есім, сан есім, шылау сөздерден тұрады.

Балалар қажетті үйлесімді сөзді оңай табады, ұйқастар ұсынады, олардың зерек санасы керектілерін оңай іріктеп алады.

Балаларда бұл кезеңде ана тілінің жүйесіне бейімделу жүзеге асады. Тілдің дыбыстық үні — алты жасар бала үшін оның табиғи қарекетіне жарасатын ең басты алғышарт. Алты жасқа қарай бала ауызекі сөйлеу тілінің күрделі грамматикалық жүйесін едәуір жақсы дәрежеде меңгеріп алатындығы соншалық, оның сөйлеп жүрген тілі ол үшін ана тіліне айналады.

Егер бала балабақшаға барып жүретін болса, онда ол тілді саналы түрде талдау дағдысын бойына сіңіруге баулынуы тиіс. Сонда ол сөзге дыбыстық талдау жасап, сөзді дыбыстарға мүшелеп, сөздегі дыбыс тәртібін анықтай алады. Бала сөз басталатын дыбысты мәнерлеп даралау үшін сөзді жеңіл де көтеріңкі леппен айтады. Содан соң екінші және келесі дыбыстарды да сондай етіп жақсы айыра алады.

Дыбыстық құрамды анықтау мақсатын көздеп, алты жасар баланы арнайы үйреткен жағдайда ол тілдегі кәдуілгі сөйлеу дәстүрін бұзып та айта беруі мүмкін. Сөзге дыбыстық талдау жасай білгенде ғана кітап оқу мен жазуды ойдағыдай игеруге толық жол ашылмақ.

Арнайы үйретпесе, бала өздігінен тіпті ең қарапайым деген сөздерге дыбыстық талдау жасай алмайды. Мұның өзі түсінікті де: өйткені әдеттегі жай тілдік қатынас балаға тілді талдау формаларын жетілдіру міндетін жүктемейді. Сөздің дыбыстық құрамын талдай білмейтін баланы дамымай қалған деп санауға әсте болмайды. Ол оған үйретілмеген.

Қалыпты дамып келе жатқан әрбір бала В.А.Левинаның өз сабақтарында жүзеге асырған дыбыс жазу жаңалығын ойын үстінде оңай қабылдайды.

Ойын — мектепке дейінгі балаларды оқыту және тәрбиелеуде пайдаланатын бала әрекеттерінің бір. Оның негізінде ересек адамдар балаларды заттармен түрлі әрекет жасауға, қарым-қатынас тәсілдері мен әдістеріне үйретеді. Ойын барысында бала тұлға ретінде дамиды, оның болашақ өмірінде қажет болатын психика жақтары қалыптасады. Бала ойыны туралы түсініктің дамуы отандық психологияның керемет бір бөлігі болып табылады. Л.С.Выготский бастаған ойынның жаңа теориясын жасау мақсаты, әйгілі психологтардың а.Н.Леонтьевтің, А.В.Запорожецтің, Д.Б.Элькониннің, Я.Гальпериннің жұмыстарында өз бейнесін тапты. Ойынды дамытушылық мақсатта пайдалану мәселесіне көптеген отандық зерттеушілер назар аударған А.Абрамьяк, А.Варга, И.Выгодская, А.Захаров, А.Спивакова.

А.С.Спиваковскаяның пікірінше жағдайдың ойынның дамыту терапиясының қатынасының ерекшелігін ескере отырып балаға әсер ету негізгі принцип болып табылады. Ол принциптің мәні, баланы жағымсыз ортадан шығарып, оның мінез құлқын өзгертетін механизмді ояту.

Л.А.Абрамьян ойынды эмоционалды жағымсыз жағдайларды жеңу тәсілі ретінде пайдаланады. Ойын-драмада бала қос түрлі уайымды кешіп, ойында сырттай өз бейнесін қайта жасағандай болып отырып, өз бойындағы ерекшеліктеріне белгілі бір өзгешеліктер енгізеді.

Ойын үстінде балада моральдық қасиеттер қалыптасып, оның ақыл-ой сферасында өзгешеліктер туғызады. Ойында балалар ұжымдық ойлаудың бірінші тәжірибесін кешеді. Ғалымдардың пікірінше оның, ересек адамдардың еңбек және қоғамдық әрекетінің кескіні ретінде пайда болды деп санайды. Бәрімізге белгілі нәрсе, ойлау әрекеті автономды түрде емес күнделікті өмірді меңгеру жолымен қалыптасады.

Балаларды ойынға баулу қажет. Оларға ұсынған ойын мазмұнына үлкендердің қосқан үлесіне байланысты, балаларда қоршаған орта туралы дұрыс немесе бұрыс түсініктер қалыптасып, ойынның дамытушылық әсері көрінеді. Жалпы жемісті түрде ойын арқылы тәжірибені меңгеру баланың белсенділігіне байланысты болады. Егерде тәрбиеші тәжірибе меңгерудің белсенді сипатын ескермесе, ойынға үйретудің және ойынды басқарудың ең керемет әдістемелік тәсілдері жеміссіз болады. Баланың оның үстінде жан-жақты дамуы, ойынның оның жас шағына психологиялық жағынан сәйкес келуіне байланысты болады. Ол ойынның дамуы бала психикасындағы прогрессивті жаңа құрылымдардың, негізінен ақыл-ой сферасында болатын өзгерістер мен ерекшеліктеріне байланысты болады.

Ойын үстінде баланың фундаментальды психикалық процестерінің-қабылдау, зейін, ойлау, ес, сөйлеуі қалыптасады. Тәрбиеші балалардың қандай

да бір әрекеті белгілі бір міндетті шешуге бағытталуы қажет екенін ұмытпауы қажет. Ойынның мазмұны өмірге, қоршаған ортасына, біліміне, тәжірибесіне байланысты болуы керек.

Бала өз әрекетінде тәжірибе жинақтайды, көптеген нәрсені ата-анасынан, тәрбиешілерден біледі. Әр түрлі білімдер, әсерлер оның рухани дүниесін дамытып, ойынында көрінеді.

Көбінесе тәжірибеде тәрбиеші баланың жалпы ойын әрекеттерін түсінбей, шынайы әрекеттерге сәйкес келетін әрекеттерді талап етеді.

Біріншіден, егер баланың күнделікті өмірде болып жатқан нәрсенің бәрін ойынға айналдырса, ойын жойылады, өйткені оның негізгі ерекшелігі-қиялдаған жағдай жойылады.

Екіншіден – ойын таныс, бірақ жалпылама сипатта болғандықтан өз жалғасын таппайды. Күнделікті өмірде бала тек нақты білімдермен түсініктер алмай ғана, түсініксіз гипотетикалық түсініктерді де еститіні белгілі. Мысалы бала теңізші кім екенін біледі, бірақ ол немен айналысатынын білмейді. өз түсініктерін нақтылау үшін бала ойын барысында сұрақтар қояды, жауап алған сайын оның түсініктері нақтылана бастайды және жаңа ақпарат, жаңа сұрақтарды туғызады. Осының негізінде танудың үздіксіз жолы жалғаса береді. Ойынның негізгі міндеті баланы әрекетті автоматты түрде үйрету емес, сол әрекеттің мағынасын ойын барысында баланың санасына жеткізу болып табылады. Ойын әрекетін сөзбен алмастыру ерекше мәнге ие болады. Ойынның мотиві ретінде өзара әрекеттестік, өзара қатынас орын алады.

Қажетті ойлау деңгейі қалыптасқан кезде, бала өз бейнесін басқа адамның бейнесімен алмастыра отырып, оның мазмұны мен сәйкес рөлін өзіне жүктеп, әрекет жасай алады. Нәтижесінде балада белгілі бір әрекет туралы түсінік қалыптасады.

Ойынның тәрбиелік мүмкіндіктері, педагогикалық шеберлікпен басқару арқылы іске асады. Ойын үстінде балалар моральдық нормаларды игеруге, істеген әрекеттерге жауапкершілікпен қарауға үйренеді.

Д.Б.Эльконин бұл процестің 3 стадиясын ажыратты.

1. Бала заттың сапасына, қасиетіне және онымен әрекет жасау әрекетіне зейін аударады. Заттарға байланысты қызығушылығын қанағаттандырған соң басқа жанында ойнап отырған балалардың әрекетіне назар аударады. Яғни осы кезеңде балалық қарым-қатынастың даму негізі қалыптасады.

2. Баланың қызығушылығы үлкендердің қарым-қатынасына ауады. Педагог балалардың ойынын басқара отырып, оларды моральдік нормалардың негізі болатын адамгершілікке бағыттайды.

3. заттық әрекеттерді бала ойындық рөлге байланысты негізгі ойын мақсатын бағыттайды. Ойын арқылы баладағы моральдық нормаларды белсендіріп, көптеген эпизоттармен толықтыруға болады. Педагог баламен ролдік қатынасқа түскен жағдайда қойған мақсатына жылдам жетеді.

Мектепке дейінгі баланың ойыны көптеген эмоцияларға, қуаныштарға толы. Бұл жағдай

ойын әрекетін тек баланың тұлға ретінде дамуы, тәрбиеленуі ғана емес, ның психикалық күйін алдын-ала сақтауға және түзетуге мүмкіндік береді.

Ойын барысында пайда болатын уайымдардың негізінде балаларда эмоционалды мінез-құлықтың екі типін ажыратуға болады:

Эмоционалды белсенді балаларда ойынға деген қызығушылығы өте жоғары. олар көп уақыт бойы ойнайды. Ойыншықтармен көптеген әрекеттер жасайды және олар айқын реакциялармен: күлкі, таңқалу, айқаймен аяқталады.

Эмоционалды енжар балалардың ойыны ойыншықтармен үстірт ойнау сипатында болады. Ойын уақытысы қысқа. Эмоционалды жағынан өте кедей. Қатты таңқалмайды немесе қуанбайды. Ойынды бақылау баланың құрдастарымен қарым-қатынасын анықтауға мүмкіндік береді. Нақты ойын жағдайында пайда болған эмоционалды көріністер қалыптасып жалпылама түрде қалуы мүмкін. Тәрбиеші балалардың ойынын ұйымдастырған кезде кері эмоциялардың, зейінсіздіктің, агрессивтіліктің пайда болуын болдырмауы керек.

Егер ересек адам ойынға қатысатын болса, ол ойын әрекетінің тиімділігі көбейе түседі, яғни ол ойынды жанама түрде ұйымдастырып бақылай алады. Тәрбиеші өмірлік жағдайды және балалардың ойындық қызығушылықтарын жақсы білетін болса, өз білімдерін ойын балалардың танымдық процестерін және адамгершілік қасиеттерін дамыту үшін пайдаланады.

Ойын әрекетінің бірінші кезеңдері таныстыру болып табылады. Ересек адам ойлап тапқан мазмұн бойынша бала ойыншықпен заттық-ойындық әрекетті іске асырады. Оның негізі затты зерттеу барысында онымен әрекет жасауды көздейді. Баланың бұл әрекет өзгеріп ойыншық-заттық ерекшелігін анықтауға бағытталады, сондықтан бұл әрекеттер бағытталған операция әрекеттерге айналады.

Ойынның келесі этабы кескіндік ойын деп аталады. Бұл жағдайда заттың арнайы қасиетін анықтап және ол затпен белгілі жетістікке жетуге көмектеседі. Осы ерте балалық шақтағы ойынның психологиялық мазмұнының дамуының ең шарықтау шағы. Дәл осы жағдай балада лайықты заттық-әрекеттің қалыптасуына қажетті негізді қалайды.

Баланың бірінші және екінші өмір жылында ойынның және заттық әрекеттің дамуы қиылысып және сол уақытта ажырап кетеді. Енді айырмашылық әрекет тәсілдерінен көріне бастайды-ойынның дамуында келесі этабы басталады: ол сюжеттік кескіндік болады. Оның психологиялық мазмұны өзгереді: баланың әрекеті заттық болып қалғанымен, шартты түрде затты қажетті әрекетке пайдалануда көрініс табады. Осылай сюжеттік-ролдік ойынның алғы шарттары пайда болады.

Ойынның бұл этабында сөз бен тірлік үйлесіп, ал ролдік қылық адамдар арасындағы қарым-қатынасты мағыналы түсінудің моделі болып табылады. өзіндік ролдік ойынның этабы басталады, бұл кезде ойыншылар адамдардың өздеріне таныс еңбек және

қоғамдық қатынастарын моделдейді.

Ойын әрекетінің этаптық дамуының ғылыми мағынасы әр түрлі жастағы балалардың ойын әрекетін ұйымдастыру бойынша нұсқауды нақты, жүйелі жасауға мүмкіндік береді.

Нағыз. Эмоционалды толық ойын мақсатында интеллектуалдық шешімі бар ойынды ұйымдастыру үшін педагог кешенді түрде келесі нәрселерді қалыптастыру қажет. Баланың тактикалық тәжірибесін мақсатты түрде толықтырып, оның біртіндеп шарты ойын жоспарына айналдырып өз бетімен ойын кезінде шындықты шығармашылықпен бйнеелеуге итермелеу қажет.

Сонымен қатар жақсы ойын – балалардың эмоционалды және танымдық сферасындағы ауытқушылықтарын түзетуге арналған жақсы тәсілі ретінде қолдануға болады.

Эмоциялар ойынды қызық қылып қарым-қатынас үшін жағымды ахуал жасайды, әр балаға қажетті ыңғай тудыратын тонусты көтереді, яғни ол өз кезегінде мектепке дейінгі баланың тәрбиеге және құрдастарымен бірлескен әрекетін қабылдауға жағдай болады.

Ойынды басқару оның этаптық қалыптасуына, оның әрекетінің дамуын уақытына қамтамасыз ететін факторларды ескеруге негізделуі қажет. Бұл жерде баланың жеке тәжірибесіне сүйену керек. Оның негізінде қалыптасқан ойын әрекеттері ерекше эмоционалды түске ие болады. Керісінше жағдайда ойынға үйрету мөханикалық болады. Ойынды қалыптастырудың кешенді басқарудың барлық компоненттері бір-бірімен байланысты және мектепке дейінгі балалармен жұмыс жасауда маңызды.

Балалардың есеюіне қарай, олардың адамдардың бірлескен әрекет процесіне бағытталған танымының практикалық тәжірибесінің ұйымдасуы да өзгереді. Сонымен байланысты үйрету ойындарының мазмұнды және заттық-ойындық ортаның шарттары жаңарып отырады. Ересектермен балалардың қарым-қатынас акценті өзгереді: біріккен мақсатқа жетуге бағытталған іскерлікке айналады. Үлкендер ойынның бір қатысушысы ретінде болып балаларды бірігіп пікірлесуге, талқылауға, әңгімелесуге, ұжымдасып ойын мәселесін шешеуге итермелейді. Бұл жағдайда адамдардың біріккен қоғамдық-еңбектік әрекеті бейнеленеді.

Сонымен ойын әрекетінің қалыпта болуы баланың жан-жақты дамуына қажетті психологиялық және жағымды жағдай тудырады. Жас ерекшеліктерін ескере отырып адамдарды жан-жақты тәрбиелеу тәжірибеде пайдаланатын ойындарды бір жүйеге келтіріп, әр түрлі өз бетінше ойын формалары және ойындық емес, ойын формасында өтетін әрекеттерді өзара байланыстыру керек. Қандай да болса әрекет мотивпен анықталады, яғни неге сол әрекет бағытталған. Ойын әрекет болып табылады, ал мотив оның өзінде жатыр, ол дегеніміз бала ойнағысы келген соң ойнайды, ол ойыннан басқа әрекет түрлеріне тән белгілі бір нәтиже және жеміс күтпейді.

Ойын бір жағынан бала дамуының жақын аймағын

жасайды, сондықтан мектепке дейінгі жаста жетекші әрекет болып табылады. Онда жаңа прогрессивті әрекеттің түрлері пайда болады және ұжыммен бірлесіп, шығармашылық әрекет жасауды, өзінің мінез-құлқын ерікті басқаруды қалыптастырады. Екінші жағынан оның мазмұны әрекеттің жемісті түрлерін ауыздандырып баланың өмірлік тәжірибесін үнемі кеңейтіп отырады.

Ойын үстінде баланың дамуы ең алдымен оның мазмұнының түрлі бағыттылығына байланысты болады. Дене тәрбиесіне (қимылдық, эстетикалық, музыкалық), ақыл-ой (дидактикалық және сюжеттік) бағытталған ойындар бар. Сонымен қатар олардың көбісі ар-намысты тәрбиелеуге көмектеседі (сюжеттік-рольдік, ойын-драмалар, қимылдық және т.б.).

П.П.Блонскийдің пікірінше, бала даму процесінде бірін-бірі толықтыратын ес процесінің төрт кезеңін меңгереді: моторлық, аффективтік, бейнелі және вербалды. Сонымен қатар П.П.Блонский ес процесінің генетикалық деңгейлі негізгі түрлерін бөліп қарастырған: алғашқы айларда шартты қозғалыс рефлекстер түрлерімен сипатталатын моторлы ес; алты ай шеңберінде аффективті ес пайда болады; бала өмірінің екінші жылында бейнелі ес және кешірек (3–4 жаста) логикалық ес қалыптаса бастайды және де оның дамуы ұзаққа созылады. Бірінен соң бірі дамиды ес процесінің түрлері сананың түрлі даму кезеңдеріне жатады деген ой да бар және де ес, сананың жоғары даму кезеңіне көтеріле тұрып, сөйлеу процестеріне негізделе отырып ойлау процесіне жақындай түседі. Балалардың ес процесі 3–4 жаста көрініс табады деген дәлел П.Жанеге ес процесі сөйлеудің күрделі қалпы пікірін негіздеуге себеп болды. Мағыналық есте сақтау балаларда сөйлеу тілі пайда болуымен анықталады және де сөйлеу тілінің әрі қарай дамуы мен өмірлік тәжірибе жинақталуымен шартталады, яғни сөйлеу тілінің кемістіктері естің дамуына тікелей ісер етеді. Таза, дұрыс сөйлеу – адамның қалыпты психикалық дамуының маңызды шарттарының бірі. Сөздік материалдарда құрылатын ес процестері ерекше болады, өйткені бұл процесс негізінен көрудыбыстық және де белсенді дыбыстық сөйлеуге сүйенеді. Сөйлеу тілі, қарым-қатынас көмегімен бала қоршаған ортаға оңай кіріп, оны тани алады, көп қызықты мәліметтерді меңгеріп, өзінің пікірлерін, ойларын, талаптарын жеткізе алады. Жалпы тіл кемістіктері бар, бірақ естуі қалыпты және интеллекті сақталған балалардың сөйлеу тілі ауытқушылықтары негізінде сөйлеу жүйесінің барлық құрылымдарының қалыптасуына соқтырады: сөздік қор, грамматикалық құрылым, байланысты сөйлеу, дыбыс айту, сөздердің буындық құрылымы, фонемалық есту мен қабылдау. Бағытталған сөйлеуді де жеткілікті деңгейде түсіну. [15]

Алғашқы рет жалпы тіл кемістіктері мәселесінің теориялық негізделуін дефектология саласын зерттеумен айналысқан ғылыми зерттеулер институтының ғалымдары тобы ұсынды: Р.Е.Левинаның жетекшілігімен Н.А.Никашина,

Г.А. Каше, Л.Ф.Спирова, Г.И.Жаренковалар [20]. Олар бұзылыстарды талдау жүйесі әдісіне негізделі отырып, жалпы тіл кемістіктерінің жүйеленуін ұсынды. Жоғары психикалық функциялар құрылымдарының заңдары бойынша дамитын сөйлеу тілінің қалыптасуындағы ауытқушылықтар даму бұзылыстары деп қарастырыла бастады. Естің ерекшеліктері мен оның даму заңдылықтары сөйлеу тілінің ерекшеліктерін ескерусіз өте алмайды.

Ғалымдар құрастырған жалпы тіл кемістіктері жүйеленуінің бірінші деңгей келесідей ерекшеліктермен мінезделенеді:

1. Белсенді сөздік қор дамымаған күйде. Ол дыбыстарға еліктеу мен, мағыналары тұрақсыз және дифференциацияланбаған, аз ғана мөлшердегі жалпы қолданыстағы сөздерден тұрады.

2. Пассивті сөздік қор белсендіден кеңірек, бірақ жағдайдан тыс мәліметті түсіну шектелген. Сөз тіркестік сөйлеу толық дамымаған.

3. Сөздің дыбыстық және буындық құрылымын айту қабілеті қалыптаспаған. Балалар даярлық жұмысын жүргізуді қажет етеді: баламен байланыс орнатуды, көру және есту қабылдау мен есте сақтауды дамытуды, кеңістікте бағыттала алуды, саусақтардың ұсақ моторикасын дамытуды. [20]

Бұл категориядағы балалардың акустикалық қабылдауларының қалыптасуы төмен деңгейде (қарапайым ығактарды қайталай алмау, ырғақтың толықтай ұйымдастырылмауы); дыбыстық-тілдік естің төмендігі (сөздерді толық көлемде қайталау мен олардың ретін есте сақтай алмау, интерференция әсерінен соң тапсырмаларды орындаудан бас тарту); зейіннің төмендігі (көмек көрсетуде тапсырманы орындау сапасы жақсармайды, бала үлгіні іздейді). [29]

Екінші деңгей келесідей ерекшеліктермен мінезделенеді:

1. Балалардың сөйлеу қабілеттері өседі. Қарым-қатынас тек ым-ишаралармен ғана емес, сонымен қатар жеткілікті тұрақты, бірақ фонемалық және грамматикалық тұрғыдан сөйлеу тәсілдерінің өте бұрмаланған түрінде іске асырылады.

2. Белсенді сөздік қоры тек зат есімдер мен етістіктер арқылы ғана емес, сонымен бірге бірнеше сын есімдер (сапалық) мен үстеулер арқылы толықтандырылады.

3. Сөйлеу тілі бір қатар сөздерді өзгерту қалыптарымен толықтырылған. Балаларда зат есімдерді және етістіктерді өзгерте қолдануға ұмтылыстар байқалады, бірақ ол барлық жағдайда іске асырыла бермейді.

4. Балалар сөзтіркестерін қолдана бастайды.

5. Сөйлеу тілін түсіну жақсарады, пассивті және белсенді сөздік қоры кеңейеді, кейбір қарапайым грамматикалық қалыптарды түсіну пайда бола бастайды.

6. Дыбыстар мен сөздерді айту өте бұзылған. Балалар дыбыстық талдау мен синтезді меңгеруге дайын емес. [20]

Бұл категориядағы балалардың көру есі

төмен деңгейде қалыптасқан (көру есі көлемінің тарылуымен анықталатын ырықсыз қайталау бұзылыстары, жиі балалар үлгілік суреттік бейнелерді семантикалық мүнәземелері жағынан жақын бейнелермен алмастыру); көру қабылдауы (заттарды түрлі кедергілер арқылы ұсыну жағдайында тану қиындықтары); зейін (тапсырманы орындау жылдамдығының төмендігі, жұмыс соңына қарай қателердің көбейуі). Төмен деңгейлі сөздікдыбыстық ес бұл топтағы балаларды мінезделейді: сөздерді қайталаудағы тұрақсыздықтың сөздер санының төмендеуімен шартталуы, ассоциациялардың сәйкессіздігі, көлем мен нақтылықтың төмендеуі, сонымен қатар жаттау барысында қателер санының төмендеуімен шартталған есте сақтаудың баялануы. [29]

Күнделікті лексиканы қолданудағы кемшіліктер жалпы тіл кемістіктері үшінші деңгейге жатқызылатын балаларда кездеседі. Балалардың белсенді сөздік қорында зат есімдер мен етістіктер басым болады. Заттардың сапасын, қасиеттерін және әрекеттері мен әрекет тәсілдерін мінездейтін сөздер аз. Тілдің грамматикалық қалыптарының жеткілікті қалыптаспауы: септіктік жалғаулардағы қателер, етістің мезгілдік және түрлілік қалыптарының араласуы, сонымен бірге бұл топтағы балаларды басқару мен бірігіп жұмыс жүргізудегі қателіктер сипаттайды.

Бұл топтағы балалардың сөйлеу тілінде басым көп жағдайда белсенді сөздік қорында сөйлемдерді қосалқы мүшелерсіз қолданады. Күрделі және күрделі бағыныңқы сөйлемдерді құрауда үлкен қиындықтары бар, дыбыстау мен сөздердің құрылымдағы бұзылыстар сақталады, ал бұл жағдай дыбыстық талдау мен синтезде үлкен қиындықтар туғызады.

Күнделікті сөйлеу тілін түсіну жақсы деңгейде, бірақ кейде кейбір сөздер мен сөзтіркестерін түсінбеу анықталады, дыбыстық жағынан жақын сөздердің мағыналарын алмастыру, көптеген грамматикалық қалыптарды жеткілікті меңгермеу. [20]

Бұл топтағы балалардың сөйлеу тілі дамуының функционалды құрылымдары қалыптасуының жоғары деңгейі тән, олар: көру қабылдауы және көру-заттық ес, дыбыстық-тілдік естің дамуында күрделі бұзылыстардың жоқтығы. [7]

Сонымен, жалпы тіл кемістіктері потенциалды сақталған ақыл-ой қабілеттерінің қалыптасуын тежелейді, тілдік интеллекттің қалыптасуына жол бермейді. Жалпы тіл кемістіктері бар балаларда зейін тұрақсыздығы, оның бөлінуінің шектелуі анықталады. Жалпы тіл кемістіктері бар балалардың сақталған мағыналық, логикалық естерімен қатар вербалды естері төмен, қалыпты балалармен салыстырғанда нәтижелі есте сақтаулары тежелген. Балалар жиі күрделі (үш сатылы) нұсқауларды ұмытады, кейбір элементтерді өткізіп жібереді, ұсынылған тапсырмалардың реттілігін ауыстырады. Балалар заттарды сипаттауда жиі қателеседі. Бір қатар балаларда белсенді ес деңгейі төмен. Бала құрбыларына қарағанда кеш сөйлейді, оның

сөздік қоры кедей, аграмматизмдер, дыбыстау мен фонемалар құрау кемістіктері бар.

Сонымен, сөйлеу тілі бұзылыстары тілдік емес психикалық процестердің, сенсорлық, интеллектуалдық және аффекттік-еріктік аймақтардың қалыптасуына әсер етеді. Тілдік жетілмеу мен психикалық дамудың басқа да жақтары арасындағы байланыс ес процесінің даму ерекшеліктерінен анықтайды.

Сонымен, ес, өткен тәжірибенің іздерін қабылдау, сақтау және қайта жаңғырту, адамға мәліметті жинақтап, өткен тәжірибенің іздері арқылы олардың пайда болуына негіз болған құбылыстардың жоқ болғанын жағдайда да мәліметтерді қайта еске түсіру.

Мәселе бойынша әдебиеттерді зертеу тілдік деңгейі қалыпты жағдайда дамитын балалардың ес процесінің онтогенезін зерттеу арқылы оның ерекшеліктерін тілдік ауытқушылықтары бар балалардың психикалық процестерін зерттеуде ескеруге мүмкіндік береді. Жалпы тіл кемістіктерінің түрлі деңгейлі тілдік даму жағдайлары әрине танымдық процестердің қалыптасуына әсер етеді,

әсіресе тілдік ауытқушылықтары бар балалардың есте сақтау ерекшеліктеріне.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – СПб.: Питер., 2001.
2. Альманах психологических тестов. – М.: Союзиздат., 2005.
3. Арановская - Дубовис Д.М., Заика Е.В. Идеи А.В. Запорожца о развитии личности дошкольника // Вопросы психологии - 2007.
4. Бадалян Л., Миронов А. Память и нервно-психическое развитие / Дошкольное воспитание. – 2007. – №4.
5. Богусловская З.М. Развитие познавательной деятельности детей дошкольного возраста в условиях сюжетной дидактической игры // Вопросы психологии – М., 2007.
6. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Педагогика, 2010.
7. Блонский П.П. Память и мышление. – Изд. 2. – М.: Норма, 2007.

Алматы қаласы

Арнайы №7 мектеп- интернаты

Орыс тілі пәні мұғалімі

Мұғалім-дефектолог

Утеушова Жупар Ижановна

СТАТЬЯ: «СВОЕОБРАЗИЕ РАЗВИТИЯ ЛЕКСИЧЕСКОЙ СТОРОНЫ РЕЧИ ПЕРВОКЛАССНИКОВ СПЕЦИАЛЬНОЙ (КОРРЕКЦИОННОЙ) ШКОЛЫ»

Многих авторов (В. Г. Петрова, Г. И. Данилкина, Н. В. Тарасенко, Г. М. Дульнев и др.) привлекала проблема формирования лексики, овладения активным и пассивным словарём.

Как отмечали Е. С. Слепович, С. И. Конышко [31, с. 21], «Слово для аномальных детей не приобрело наиболее важных своих характеристик, известных детям с нормальным развитием, не вступило в разнообразные связи и отношения с другими словами, что приводит к отсутствию свободы в оперировании лексикой».

К особенностям лексики детей с интеллектуальными нарушениями относятся бедность словарного запаса, неточность употребления слов, трудность актуализации словаря, более значительное, чем в норме, преобладание пассивного словаря над активным, а также несформированность структуры значения слова, нарушение процесса организации семантических

полей.

Наиболее важными причинами бедности словарного запаса являются низкий уровень их познавательной деятельности, ограниченность представлений и знаний об окружающем мире, несформированность интересов, снижение потребности в контактах, а также слабость вербальной памяти, отмечает Р. И. Лалаева [19, с. 64].

По данным В. Г. Петровой [28, с. 21], бедность словарного запаса первоклассников специальной (коррекционной) школы обнаруживается в том, что дети часто не знают названий многих постоянно встречающихся, знакомых им предметов (перчатки, будильник и др.), особенно названий частей предметов (обложка, страница, подоконник и т. д.).

В словаре детей мало слов, имеющих обобщённые значения. Дети не всегда правильно понимают их значение. Многочисленные ошибки наблюдаются

в обозначении детёнышей животных (у собаки – собачонок, у лошади – лошаёнок).

Редко встречаются в речи слова с абстрактными значениями. Между словом, обозначающим определённый предмет, и образом предмета в ряде случаев нет должного соответствия.

Очень ограниченный круг слов имеют ученики для обозначения действий. Так, рассказывая о проведённом лете, пять первоклассников специальной (коррекционной) школы использовали всего 15 различных глаголов, а пять нормально развивающихся учащихся первого класса – 46 глаголов. (Данные Ж. И. Шиф, [26, с. 140]).

Наблюдения показали, что действия «отрезал», «приклеил», «слепил» дети называют одним и тем же словом – «сделал». В речи детей имеется незначительное количество глаголов с приставками, которые чаще всего заменяются бесприставочными («пришёл», «перешёл» – «шёл»).

В активном словаре отсутствуют многие глаголы, обозначающие способы передвижения животных («скачет», «ползёт», «летит»).

Дети с нарушением интеллекта редко употребляют слова, обозначающие признаки предметов, особенно свойства, качество, величину, форму. Рассматривая различные растения, птиц, зверей, учащиеся затрудняются рассказать, как выглядит тот или иной объект. Они лишь приблизительно характеризуют цвет, называя основные цвета («красный», «синий», «зелёный»), величину («большой», «маленький»), вкус («сладкий», «горький», «вкусный»). Противопоставления по признакам «длинный» – «короткий», «толстый» – «тонкий», «высокий» – «низкий» в речи почти не встречаются. По данным Г. М. Дульнева [26, с. 140], характеризуя различные предметы ученики пользуются небольшим количеством прилагательных, имеющих очень широкие, неконкретные значения, таких, как «большой», «плохой» и т. п. Эти прилагательные встречаются в высказываниях детей чаще других, являясь «универсальными» они заменяют собой более точные определения.

В течение длительного времени, дети без специального обучения не понимают значение слов «прозрачный», «бесцветный», «хрупкий» и т. п.

Н. В. Тарасенко [28, с. 23] отмечает, что дети крайне редко употребляют прилагательные, обозначающие внутренние качества человека. Как правило, дети применяют оценочные прилагательные с общим неточным значением («хороший», «плохой»). В ряде случаев используют прилагательные неадекватно («устомительная дорога» – «усталая» и т. п.). Наблюдается замена прилагательных именами существительными, имеющими в какой-то степени сходное значение. Так, вместо слова «ленивый», они говорят «лентяй», вместо «добрый», «отзывчивый» – «друг» и т. п. [28, с. 25].

Ограниченным в словаре первоклассников специальной (коррекционной) школы является также количество наречий. Дети употребляют наречия «здесь», «там», «потом», «туда» и некоторые другие. Дети

часто смешивают разные по значению наречия, выражающие пространственное размещение объектов, такие, как «вверху», «внизу», «близко», «далеко», «справа», «слева».

В случаях, когда дети не знают, как следует назвать предмет, его часть или выполняемое действие, они применяют указательные местоимения. Это является одной из причин того, что в речи детей часто появляются слова «это», «этот», «тот», «так», «вот» и т. п.

Большие затруднения дети испытывают при использовании предлогов. М. П. Феофанов [1, с. 54] пришёл к выводу о том, что ученики 1 класса с нарушением интеллекта употребляют в своей устной речи только девять различных предлогов, что в два раза меньше, чем употребляют пяти-шестилетние нормально развивающиеся дети.

Р. И. Лалаева [19, с. 70] отмечает, что с предлогами «за», «перед», «около» отмечаются значительные трудности, а также смешения предлогов «на» и «над», «под» и «в». В речи чаще всего наблюдается опускание предлогов «в», «из», отсутствие предлогов «над», «около», «перед», «за», «между», «через»; замена предлогов «на» и «над», «под» и «по», «на» и «в». В речи часто отсутствуют сложные предлоги «из-за», «из-под».

Особенностью лексики детей с интеллектуальными нарушениями является и «патологическое различие между пассивным и активным словарём», отмечает А. К. Аксёнова [1, с. 54].

Большая часть всех слов, известных ученикам специальной (коррекционной) школы входит в их пассивный словарь и лишь относительно небольшая используется активно.

Изучая употребление слов трёх грамматических категорий (имя существительное, имя прилагательное, глагол), Г. В. Кузнецова [1, с. 55] установила, что пассивный словарь детей в два раза превышает активный.

Исследования А. К. Аксёновой [1, с. 55] позволяют сделать вывод, что это среднестатистические показатели. Подлинную картину различий между активным и пассивным словарём можно наблюдать, рассматривая слова конкретных лексико-грамматических категорий. Так, при назывании хорошо знакомых предметов мебели первоклассники с нарушением интеллекта активно пользуются достаточно большим количеством слов. Соотношение между активным и пассивным словарём в этом случае может быть 1:1,6. При использовании слов, обозначающих названия предметов одежды и обуви, это различие увеличивается и составляет соотношение 1:3. Ещё более заметная разница между активным и пассивным словарём наблюдается в отношении некоторых грамматических категорий. Если в среднем соотношение между активным и пассивным словарём имён существительных можно выразить показателями 1:2, то для имён прилагательных это различие – 1:4.

Дети с нарушением интеллекта сохраняют в своей памяти большее количество слов, понимают их зна-

чение, но не употребляют их по собственной инициативе. Наиболее существенный фактор, влияющий на введение в речь тех или иных слов – их необходимость для общения, для выражения своих мыслей. Поэтому в активный словарь ребёнка входят, главным образом, такие слова, которые отражают круг его потребностей, желаний, интересов.

Бедность словарного запаса приводит к неоправданно частому употреблению одной и той же группы слов, делает речь однообразной, шаблонной и неточной. Недостаточность словарного запаса не только мешает ученикам адекватно выражать свои мысли, чувства и желания, но и в ряде случаев затрудняет понимание обращённой к ним речи, указывает Ж. И. Шиф [26, с. 140].

Основные пути формирования словаря учащихся начальных классов с интеллектуальными нарушениями в учебной деятельности

1. Обогащение и уточнение номинативного словаря:

1. Назвать одним словом все предметы (слова обобщающего значения).

2. Назвать овощи, фрукты, одежду, обувь, посуду, мебель, транспорт, растения, цветы, домашних и диких животных и др.

3. Придумать второе слово в паре по аналогии с образцом: яблоко – фрукты, свёкла – ..., чашка – ..., или наоборот: фрукты – груша, ...; овощи – ... и т. д.

4. Найти лишнюю картинку. Предъявляются несколько картинок одной группы и одна картинка другой группы. Сначала предлагаются группы семантически далёкие (морковь, лук, самолёт, капуста), затем семантически близкие (лук, картофель, репа, груша).

5. Разложить картинки на две группы. Сначала даются картинки на семантически далёкие слова (животные, растения), затем семантически близкие (домашние и дикие животные).

6. Продолжить ряд слов: мебель – стол, ..., ..., ...; деревья – сосна, ..., ..., ...

7. «Отгадай и назови».

- С использованием предметных картинок. Слово называется по его значению:

- Место, где готовят и продают лекарства. (Аптека).

- Загородный дом для летнего отдыха. (Дача).

- Сильная метель, снежная буря. (Вьюга).

- Детёныш коровы. (Телёнок).

- Фрукты и ягоды, сваренные в сахарном сиропе.

(Варенье).

- Помещение для стоянки и ремонта автомобилей. (Гараж).

- Тот, кто сражается с врагом. (Воин, боец).

- Хищное животное, пышнохвостое, рыжего или чёрно-бурого цвета. (Лиса).

8) «Назови по-разному».

Называние одного и того же предмета (игрушки: мишка, мишенька, медвежонок).

9) «Что вокруг нас?»

Дети называют то, что видят (видели) вокруг себя.

10) «Найди «вкусное» слово, «Накорми животное».

Дети называют слова, обозначающие продукты питания, пищу животных.

11) Отгадывание загадок.

Предлагаются загадки с использованием обобщающих слов:

(Что за птица?

Красные лапки,

щиплют за пятки.)

12) Придумывание детьми загадок с использованием обобщающих слов.

Дети рассматривают (по одному) картинку, загадывают загадку об этом предмете с использованием обобщающего слова. (Это домашнее животное, пушистое, маленькое.)

13) «Кто у кого?»

(Помоги найти маму детёныша. - У коровы – телёнок, у овцы – ...)

Таким образом, одной из специальных задач коррекционной школы является компенсация недоразвития речи путём особых занятий, упражнений, проводимых в системе, направленных на обогащение активного и пассивного словаря, расширение и уточнение словарного запаса учащихся.

Литература

Аксёнова А. К. Методика обучения русскому языку в коррекционной школе. – М., Владос, 2006.

Аксёнова А. К., Якубовская Э. В. Дидактические игры на уроках русского языка в 1-4 классах вспомогательной школы. – М., Просвещение, 1991.

Ануфриев А. Ф., Костромина С. Н. Как преодолеть трудности в обучении детей. – М., 2001.

Блохина Г. В. Работа с синонимами в начальных классах. // Начальная школа. – 1997 - №12.

Бутузова И. Д. Лексическая работа на уроках русского языка и чтения. // Начальная школа. 1992 - №1.

Алматы қаласы

Арнайы №7 мектеп- интернаты

Әлеуметтік -тұрмыстық бағдар пәні мұғалімі

Мұғалім-дефектолог

Аширбаева Шолпан Мамедалиевна

СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАР

Кіріспе

Аномальды балалардың негізгі категориялары және оның ерекшеліктері.

Балалар дамуындағы аномальды балаларды арнаулы мектептерге жібереді. Аномальды балалар – физикалық немесе психикалық дамуы ауытқыған балалар. Кемістік немесе дефект балаларда іштен туа және жүре пайда болуы мүмкін. Іштен туа пайда болған кемістіктің болуы әр түрлі себептерге байланысты:

1. Тұқым қуалаушылық;

2. Жаңа дамып келе жатқан ұрыққа сыртқы ортадан химиялық, механикалық, температуралық әсерлердің ықпал етуі;

3. Тамақтанудың нашарлығы;

4. Организмге суық тиюдің әсері.

Жүре пайда болған кемістік – бұл баланың нәресте кезінде жұқпалы аурулармен науқастануы. Мысалы: эпидемиялық менингит, полиомелит, қызылша, скарлатина, т.б. аурулар.

«Аномальды балалар» - термині бұл арнаулы мектептерде оқытылатын балаларға арналған. Аномальды балалардың негізгі топтары:

1. есту мүшелері нашар дамыған балалар (мүлдем естимейтіндер, нашар еститіндер).

2. көру мүшелері нашар дамыған балалар (мүлдем көрмейтіндер, нашар көретіндер).

3. күрделі құрылымды кемістігі бар балалар.

4. ақыл-есі нашар дамыған балалар.

5. сөйлеу қабілеті нашар дамыған балалар (алалия, тұтықпа, дислалия, дизартрия).

Аномальды балаларды тәрбиелеу және оқыту олардың физикалық дамуына және ақыл-ой дамуына қарай ұйымдастырылады. Кейбір балалардың кемістіктерін түзегеннен кейін, оларды кәдімгі мектептерде оқытуға болады. Ал кейбіреулері арнаулы мектептерде оқытылады және сонда тәрбиеленеді. Аномальды балалардың білім алу қабілеті әр түрлі болады. Кейбір балалардың білімді меңгеру дәрежесі кәдімгі жалпы білім беретін мектептердің жай ғана оқу бағдарламасын игерумен шектеледі. Ал кейбіреулердің мүмкіндіктері шексіз болады. Әрбір категориядағы балаларға біздің елімізде белгілі оқу орындары белгіленген:

1. Керең, нашар еститіндерге арналған

мектептер;

2. Соқыр және нашар көретіндерге арналған мектептер;

3. Қосалқы мектептер (ақыл-есі нашар дамыған балаларға арналған);

4. Логопед пунктері (тіл кемістіктері бар балаларға арналған);

5. Сөйлеу қабілетін түзету мектептері (күрделі тіл кемістіктері бар балаларға арналған);

6. Барлық топтағы балалар үшін бала-бақшалар;

7. Мемлекет тарапынан жәрдем беретін арнаулы орындар.

Аномальды балаларды тәрбиелеу және оқыту бұл күрделі педагогикалық жұмыс болып есептелінеді.

Сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың ерекшелігі

Сөйлеу тіліндегі мүкістердің патологиялық дәрежелеріне, белгілі бір мүшелерінің атқаратын қызметтерінің бұзылуына, зақымдануының уақытына, басты кемістіктердің ықпалынан пайда болатын екінші бір ақаулықтардың көрінуіне байланысты олардың бір-бірінен айырмашылықтары да әр алуан болып келеді. Олар әрқайсысының өзіне тән симптоматикалық және динамикалық ерекшеліктеріне қарай әр түрлі салаға бөлінеді. Мұндай салаға дауыстың бірқалыптылығының бұзылуы, сөйлеу тіліндегі дауыс ырғағының бұзылуы, тұтықпа, дислалия, ринолалия, дизартрия, алалия, афазия, жазу тілі мен оқу тілінің бұзылуы жатады.

Тіл бұзылуының себептері органикалық және функциональдық болып бөлінеді.

Органикалық – түрлі зақымдардың нәтижесінде тіл аппараты мен жүйке жүйесінің бөлімдерінің бұзылуы.

Функциональдық – мұнда органикалық зақымдану болмайды, тек сөйлеу механизмдерінің функциясы бұзылады.

Тілдің бұзылуы түрлі жаста, әсіресе жас балаларда көп кездеседі.

Сөйлеудегі бұзылу келесі топтарға бөлінеді:

1. Фонетикалық бұзылулар – бір дыбысты немесе бір топқа жататын дыбыстарды айта алмау (ызың, шұғыл, тіл ортасы, тіл алды дыбыстардың бұзылуы; дауыссыз дыбыстардың қатаң – ұяң – үнді айтылуының бұзылуы, дыбыстарды дұрыс қабылдау қабілетінің бұзылуы). Бұған дислалия, дизартрия,

фонетикалық-фонематикалық жетілмеу жатады.

2. Лексикалық-грамматикалық бұзылулар. Бұған енетіндер: шектеулі сөздік қор, жадағай фраза; фраздағы және сөйлемдегі сөздердің өзара қиыспауы, шылаулар мен жалғау-жұрнақтарды қате қолдану (сөйлеудің жалпы жетілмеуі).

3. Әуендік – екпіндік бұзылулар: екпінді дұрыс қоймаумен байланысты, дауыстың күші мен жоғарылығы, тембрінің бұзылуына қарай (ақырын, қарғылық, бақылдақ және т.б.). мысалы: дисфония, ринолалия, ринофония т.б.

4. Қарқындылық – ырғақтық бұзылулар: мидағы қозу үдерістерінің басымдылығымен байланысты болатын шапшаң қарқын (брахилалия); тежелу үдерістері басым болатын баяу қарқын (брадилалия); үзік-үзік қарқын (қажетсіз паузалар, сүріну, құрысу сипатты емес кекештену – физиологиялық итерациялар, полтерн және құрысу сипатындағы – тұтығу немесе кекештік).

5. Жазба тілдің бұзылуы: жазуда: фонеманың графемаға қате айналуы; толық жазба; сөздегі әріптерді тастап кету немесе шатастыру; сөйлеудегі сөздердің өзара қиыспауы немесе орындарының ауысуы; жазу жолынан шығып кету т.б., оқуда: дыбыстарды алмастыру мен шатастыру; әріптеп оқу; сөздің дыбыстық-буындық құрамын бұрмалау; оқылғанды түсінудің бұзылуы; аграмматизмдер. Мысалы: дислексия мен дисграфия.

6. Сөйлеудің жүйелі бұзылуы: сөйлеу мүмкін емес немесе былдырлау мүмкіндігі ғана болады, мысалы, алалия және афазия.

Дислалия – сөйлеу тілі мүшелерінің анатомиялық кемістіктерінен дыбыстардың бұзылып айтылуын сипаттайды. Дислалия сөйлеу тіліндегі ең көп тараған мүкістіктер. Пайда болу себептеріне қарай дислалия механикалық және функционалдық болып бөлінеді.

Органикалық дислалияға сөйлеу тілі аппаратының сыртқы сүйек құрылысының және бұлшық ет түзілісінің органикалық кемістігінен дыбыстардың бұзылып айтылуы жатады. Органикалық дислалияның ерекшеліктері: тіл асты желбезегінің тым қысқа болып бітуінен, тілдің ұшы жоғары қарай емін еркін көтеріліп қимылдай алмайды да, таңдай арқылы айтылатын дыбыстар бұзылады. Сонымен қатар тілдің ауыздың ішіне зорға сиып тұратын өте етжеңді үлкен немесе өте кішкентай жіңішке болуы да дыбыстардың дұрыс айтылуын қиындатады.

Соныменен, органикалық дислалия бұл перифериялық аппараттың сүйегі мен бұлшық етіне зақым келуінен дыбыстардың дұрыс айтылмауы.

Перифериялық сөйлеу аппаратының бұзылуы туа пайда және жүре пайда болуы мүмкін.

Туа пайда болатын кемістікке жататындар:

- прогнатия - жоғары жақ төменгі жақтан алға шығып тұрады;

- прогения – төменгі жақтың алға шығуы;
- тістердің дұрыс орналаспауы;
- еріннің түрлі кемістіктері;
- таңдай параличі;

Жүре пайда болатын кемістікке жататындар:

- сүйектер мен бұлшық еттердің зақымдалуының нәтижесінде артикуляциялық аппаратта пайда болатын түрлі кемістіктер.

Дұрыс тістеу – бұл астыңғы алғы тістер үстіңгі тістермен сәл жабылып тұрады.

Органикалық дислалияға жататын кемістік бұл ринолалия.

Ринолалия – ауыз бен мұрын қуыстарының дұрыс қызмет етпеу нәтижесінде дауыс құбылысының өзгеруі мен сөйлеген уақытта дыбыстың бүлінуі.

Ринолалияның түрлері:

1. Ашық ринолалия – сөйлеген уақытта ауа ауыз және мұрын қуысы арқылы өтеді.

2. Жабық ринолалия – ауа тек ауыз арқылы өтеді, бұл әсіресе «м,н» әріптерін атағанда білінеді.

Ашық ринолалияның себептері: таңдайдың бөлінуі, жұқа таңдайдың қысқалығы, таңдайдың параличі.

Жабық ринолалияның себептері: мұрын қуысының бітелуі, мұрын қуысындағы ісіктер, мұрын қалқасының қисайып қалуы.

Ринолалик балалар өте әлсіз болады. Осының өзі олардың сөйлеуінің дамуына әсер етеді. Туылғаннан кейін олар өте кеш отыра бастайды, сөйлей бастағанда көптеген қиыншылықтарға кездеседі. Олар мектепке барған уақытта түрлі қиыншылықтарға кездеседі. Мұғалімдер оны түсінбеуі мүмкін, айналасындағы балалар да мазактауы мүмкін. Бұның бәрі оның психикасының дамуына әсерін тигізеді. Кейбір ринолалик балалар өздерінің осындай кемістіктерінен мектепті тастап кетеді де көп сөйлемейтін жұмыс, мамандық іздей бастайды. Міне, сондықтан ринолалик балаларға ерте кезден бастап жәрдем көрсету керек. Бұл жәрдемді хирург пен логопед мамандары көрсете алады.

Мысалы, «хейлопластика» - бұл туғаннан кейінгі бірінші аптада баланың жоғары ерніне жасалатын операция.

«Уранопластика» - жасанды таңдай жасау. Бұл операция 5-6 жасында жасалады. Қазіргі мәліметтерге қарағанда жыл сайын 5000-нан астам балалар таңдай кемістіктерімен туылады. Бұның себебі: сөйлеу аппаратының жетілмеуі, түрлі инфекциялық, вирустық аурулар, тұқымқуалаушылық.

Дислалия сөйлеу тіліндегі бұзылған дыбыстардың санына қарай қарапайым және күрделі болып бөлінеді. Егер баланың сөйлеу тілінде мүкістердің саны төрт дыбысқа дейін байқалатын болса – оны қарапайым дислалия деп атайды, ал егер бесеу және одан да көп болса – оны күрделі дислалия деп атайды.

Сөйлеу тіліндегі дыбыстардың мүкістік ерекшеліктеріне қарай бөлінетін дислалияның түрлері:

1. Сигматизм – ызың дыбыстардың («с», «з», «ц», «ж», «ч», «ш», «щ») айтылуындағы мүкістіктер. Бұлар сөйлеу тіліндегі кемістіктердің ішіндегі ең көп тараған түрі;

2. Ротацизм – «р» дыбысының айтылуындағы мүкістік;

3. Ламбдаизм – «л» дыбысының айтылуындағы

мүкістік;

4. Таңдай дыбыстарының айтылуындағы мүкістіктер;

5. Каппацизм – «к» дыбысы;

6. Гаммацизм – «г» дыбысы;

7. Хитизм – «х» дыбысы;

8. Йотацизм – «й» дыбысы;

Алалия грек сөзі, «қолдануға жарамайтын болымсыз тіл» деген мағынаны білдіреді. Демек алалия деген ұғымға баланың құрсақтағы немесе тілі шыққан нәрестелік даму кезеңінде бас миы қабыршағының сөйлеу тілін қалыптастырып жетілдіретін аймағының органикалық зақымдануынан сөйлеу тілінің жүйелі түрде дамымауы немесе мүлде болмауы жатады. Сөйлеу тілінің мұншалықты бұзылуына негізінен орталық жүйке жүйесінің зақымдануы себеп болады. Органикалық зақымдануға мидың қабынып ісінуі, сырттан болатын қатты соққыдан зақымдануы, босанған кезде миға қан кетуі және нәрестенің құрсақтағы дамуы кезеңінде және толғақ кезінде, сондай-ақ дүниеге келгеннен кейінгі бір айлығынан бір жас аралығындағы дамуында ағзадағы зат алмасу процесінің бұзылуы жатады. Сонымен қатар, алалияның пайда болуына менинго-энцефалит, рахит және қызылшаның асқынған түрі тыныс алу жолдарының қатты сырқаттануы және нәрестенің алғашқы айларындағы ұйқысы мен тәбетінің бұзылуы себеп болуы мүмкін. Бас миының үлкен сыңарының сөйлеу тілі аймағындағы жинақталған зақымдардың өздеріне тән ерекшеліктеріне байланысты алалия моторлы және сенсорлы болып бөлінеді.

Моторлы алалияда сөйлеу тілін қимылдатып қозғалысқа келтіріп тұратын анализатордың қызметі бұзылады. Моторлы алалик балаларда назар аудару, көңіл қою, зер салу, ықыласпен қарау немесе бір нәрсені елеу, ілтипатқа алу, ескеру және есінде сақтау сияқты жоғарғы психикалық функциясының даму деңгейінің төмен екендігі байқалады. Баланың психофизикалық жағдайының әлсіздігінен оның жұмысқа қабілеттілігі төмендейді және болдырып тез шаршайды. Сонымен қатар мұндай балалардың дене түзілістері және соған орай олардың қимыл-қозғалыстары да бұзылған. Олар ебетейсіз жүреді және жиі-жиі сүрініп кетіп құлай береді, музыканың ырғағымен қимыл жасап жүруді білмейді. Артикуляциялық аппаратының қимыл-қозғалыстарының дамуы айтарлықтай дәрежеде жетілмеген. Мысалы, бала тілін жоғары көтеріп және сол қалпында ұстап тұру, үстіңгі ернін жағалата жалау, таңдайын тақылдатып қағу, тілін екі жағынан қусырып сүйірлеу және т.б. сияқты артикуляциялық аппараттың қарапайым қимылдарын орындай алмайды. Моторлы алалияға шалдыққан балалардың өздеріне қарасты қарап айтылған сөздерді түсінуі біршама сақталған. Олар ересек адамдардың сөйлеген сөздерін ықыласпен тыңдай алады, қарапайым жай тапсырмаларды, өтініштерді орындайды. Қорыта келгенде, олар сөздерді жақсы түсінеді, бірақ сөйлей алмайды.

Сенсорлы алалия. Сөйлеу тілін түсініп ұғынудың және сезіп түсінуінің бұзылуы сенсорлы алалияның

ең басты сипаты болып саналады. Алайда сенсорлы алалияда есту қабілеті толық сақталады. Демек, сенсорлы алалия бас миының сол жақ жарты шарының самай аймағының зақымдануынан пайда болады. Мұндай балалар өздеріне қарата айтылған сөздерді мүлде түсінбейді немесе өте нашар түсінеді. Олар дыбыстардың ерекшеліктерін ажырата алмайды, яғни оларға айналасындағы құбылыстардың қимыл қозғалыстарынан шығып жататын әр түрлі дыбыстардың барлығы да бірдей сияқты болып көрінеді.

Тұтығу – ең ауыр кесел. Оның себептері:

1. Қорқу;
2. Баланың түрлі инфекциялық аурулармен жиі ауруы;
3. Ата-анасының тұтығуы;
4. Шамадан тыс жазалау әдістерін қолдану.

Бұл әдетте, 2-5 жас арасында кездесетін құбылыс. Алдын-ала оларға шара қолданбаса, ол асқынып, кей уақытта бой бермей кетуі мүмкін. Тұтығудың пайда болу себептері көп. Кейде олар жұқпалы аурулардан кейін, дене әбден әлсірегенде пайда болады. Баланың қоршаған ортаның оған көзқарасы, ол туралы әділетсіз баға да, жалтақ сөйлеуге, қорқып сөйлеуге әкеп соғады. Осындай фактілердің жиіленіп қайталануы – баланың тұтығуына әкеп соғады.

Мысалы, кейбір ата-аналар балаларының қабілетін жұртқа мақтаныш ретінде көрсеткісі келгендей, миы әлі қатып үлгермеген жас балаға көлемді өлең, тақпақтар, ертегілер, өлеңдер оқытқызады. Осының өзі баланың орталық нерв жүйесін шаршатып, тілдік сөйлеу анализаторын бұзып, тұтығуға жол береді.

Жасы жетпеген балаға кітапты көп оқуға болмайды. Әсіресе түнге қарай қорқынышты ертегілерді оқу зиянды. Өйткені бала қатты қорқып, түсінде түрлі қорқынышты нәрселерді көруі мүмкін. Бала түсінде қорқып, шошып оянады, ал бұл, орталық нерв жүйесіне әсер етеді, осының өзі тұтығуға әкеледі.

Баланы жазалау мақсатында қорқыту әдісі де көп қолданылады. Бірақ, қорқытудың да жөні бар. Шамадан тыс қорқыту, үйде жалғыз қалдырып кету, осының бәрі баланың үрейленгіш болып өсуіне септігін тигізеді.

Тұтығатын бала күдікшіл болады, өзінің құрдастарының алдында сөйлеуге ұялады. Тұтыққан баланы өзге балалардың мазактауынан сақтау керек. Мүмкіндігінше, дұрыс күтім жасап, баланың ойнауына, оқуына ыңғайлы жағдай туғызу керек.

Тұтығу асқынбастан арнайы мамандарға көрсетіп, уақытылы кеңесіп отыруы қажет, ал оның зардабынан дауыстың реңі мен әуезділігі және дыбыстардың айтылуы бұзылуы мүмкін.

Дисфония – дауыс шығаратын аппараттың патологиялық кінәратқа шалдығуынан дыбыстың мүлдем болмай қалуын немесе әуезділік үннің бұзылуын сипаттайды.

Брадилалия – сөйлеу тілі мүшелерінің қимыл-қозғалыстарының патологиялық сылбырынан дыбыстар созылып шұбалаңқы айтылады.

Тахилалия – сөйлеу тілі мүшелерінің бірқалыпты

жылдамдық қимылдарының патологиялық ауытқуынан дыбыстардың қарқындық ырғағы бұзылып, быдыктанып айтылуы.

Афазия – мидың белгілі бір жерінің жинақталып зақымдануынан бұған дейін қалыптасып, дұрыс жетіліп келе жатқан сөйлеу тілінің толық немесе ішін-ара жойылып кетуін сипаттайды. Афазия көбінесе ересек адамдарда кездеседі.

Афазия екіге бөлінеді: моторлы және сенсорлы.

Моторлы афазия – ауру тек қана ымдау арқылы түсінеді. Кейде, бұндай ауруларда 1-2 сөз қалып, осы арқылы қарым-қатынас жасайды. Жеңіл түрінде ауруда 10 шақты сөз қалып, сол арқылы қысқа сөйлемдер құрайды. Сөйлемде сөздердің не әріптердің түсіп қалуы мүмкін немесе орындарын ауыстырып айтуы мүмкін (қала – лақа, стол – скол). Сөйлемдері телеграфтық стилде болады, тек қана зат есім мен етістіктен тұрады. (Мысалы, Папа барды завод). Оқыған кезде, сөйлемдері түсініксіз, түрлі қателер кездеседі.

Сенсорлық афазия – біреудің айтқанын түсінбейді. Есту органы қалпында. Айтқанды естисе де, оны дұрыс орындамайды. Мысалы, «Орындықты алып, бері әкел, сөйтіп үстелге отырып, оң қолыңды көтер» деген тапсырманы алып, оның тек кейбіреуін ғана түсінеді. Ал, кейбіреуін түсінбей бірден екі қолын көтеріп тұра береді. Өздерінің айтқан сөздерін де, сөйлемдерінде де түрлі кемістіктер болады. Контаминация – екі сөзді біріктіріп, бір сөз етіп оқу (мысалы, мектепке бару – мекбар).

Дислексия – оқу процесінің ішін-ара бұзылуының өзіне тән ерекшелігін сипаттайды.

Диграфия – жазу процесінің ішін-ара бұзылуының өзіне тән ерекшелігін сипаттайды.

Сөйлеуі бұзылған балалардың түйсігі мен қабылдауы.

Есту арқылы қабылдау. Сөйлеуі бұзылған балаларда, фонетико-фонематикалық қабылдау кемшілігі кездеседі және сқйлеу – есту мен сөйлеу қозғалу анализаторларының байланысы міндетті түрде байқалады. Г.Ф. Сергееваның зерттеуі бойынша, сөйлеу-қозғалу анализаторлары қызметінің бұзылуы, әсіресе, дизартрия мен ринологияда, фонемаларды есту арқылы қабылдауға қатты әсер етеді. Демек, мұнда үнемі дыбыстау және дыбысты қабылдау кемшілігі болады. Кейбір жағдайда, айтылуда қарама-қайшылығы жоқ фонемалар ажыратылады, енді бір жағдайда айтылуда сараланатын фонемалардың өзі ажыратылмайды. Дыбыстаудағы «тірек» қаншалықты аз болса, фонема бейнелерін қалыптастыру соншалықты нашар болады. Ал, фонемалық есту қабылетін дамыту, тілдің барлық жағын қатар қамтып, дамытумен тікелей байланысты, бұл өз кезегінде, баланың жалпы дамуын қамтамасыз етеді.

Көру арқылы қабылдау. Сөйлеу патологиясы бар балаларда, аталған психикалық қызмет тежеле дамиды. Зерттеулер көрсеткендей, нақты объектілер мен бейнелерді көру арқылы қабылдау, бұл балаларда анағұрлым төмен деңгейде болады. Әсіресе, таныс емес ракуста берілген мен заттарды тану қиындық

туғызады. Олар заттың бейнесін қабылдау үшін, ұзағырақ уақытты қажет етеді. Мысалы, перцептивтік әрекеттерді қажет етеді. Бұлар бағдарлаудың ең қарапайым түрлерін ғана қолданады, айталық, үлгіге сәйкестендіру сияқты. Мысалы, фигураларды салыстыруда олардың пішіндеріне емес, түстеріне сүйенуі мүмкін. Ал, қалыпты дамудағы балалар, негізінен көру арқылы салыстыру жолын қолданады.

Тіл мүкістіктері бар балалардың сөйлеуі

Ауыр тіл мүкістігі бар балалардың сөйлеуді бақылау кезінде, олардың сөйлеуін ұйымдастырудағы қиындықтары, өзге адамдармен қарым-қатынасына теріс әсер ететіні анықталған. Бұл категориядағы балалардың тілдік және коммуникативті дағдыларының өзара байланысы, яғни сөздік қордың жұпынылығымен сараланбауы, етістік сөздігінің аздығы, байланысты сөйлеудің ерекшеліктері т.б. толыққанды тілдік қарым-қатынасқа кедергі жасайды. Содан сөйлесу қажеттілігі төмендейді, коммукация формалары қалыптаспайды, мінез – құлық ерекшеліктері пайда болады: тілдік байланысқа қызықпау, негативизм, сөйлесу ситуациясында, бағдар жасай алмау.

Ауыр сөйлеу патологиясы бар, мектеп алды жасындағы балалардың тілдік қатынасында, қалыпты дамудағы 2-4 жасқа тән және ситуациялық – іскерлік форма басым болатынын көрсетеді. Балалардың бірқатарына, сөйлесудің ситуациялық емес, танымдық формасы басым. Олар ересек адамдардың, педагогтың ұсынысын қуана қабылдайды. Мысалы, кітап оқу: қарапайым мәтіндерді зейін қойып тыңдайды, бірақ, оқылып болғаннан кейін, әңгіме-сұхбат ұйымдастыру өте қиын балалар оқылған қытап бойынша, мүлдем сұрақ қоймайды, тіпті өздері мазмұндап бере алмайды, себебі, монологтық сөйлеу түрінің репродуктивтік жағы қалыптаспаған. Ересек адаммен сөйлесуге қызығушылық болған күнде, әңгіме үдерісінде бала бірден бірге көше береді, оның танымдық қызығушылығы аз уақытқа ғана жетеді, әңгімелесу 5-7 минуттан артық созылмайды.

Осылайша, ауыр тілдік патологиясы бар балалардың тілдік және когнитивтік бұзылуы олардың қоршаған ортамен толыққанды коммуникативті байланыстарының орнығуына, ересектермен тіл табысуға кедергі жасайды, құрбыларынан, ұжымнан бөлектенуе мәжбүр етеді. Осыған орай, бұл балаларды социум талаптарына сәйкес қолайлы, тиімді бейімдеу мақсатында, тілдік, танымдық және коммуникативті әрекеттері компоненттерін дамыту мен түзетуге бағытталған, арнайы жұмыстар жүргізілуі қажет.

Қорытынды

Дефектология – бала дамуындағы әр түрлі ауытқулар мен денсаулықтың бұзылу себептерін зерттейтін ғылым. Бұл пәннің мақсаты – әр түрлі дәрежедегі дамуында ауытқуы бар балалардың психофизикалық дамуындағы ерекшеліктерін қалыптастыру, осы тұрғыдағы балаларға коррекциялық тәрбиелеу жұмыстарын жүргізуінің бағыты мен оқытудың мазмұны туралы білімді қалыптастыру. Дефектология ғылым ретінде әлі де кеңінен мәлім бола қоймағанымен, ғалымдар және әр

түрлі ғылым саласындағы мамандар оған аса зор мән беріп отыр.

Балалардың өсіп-дамуы бұзылған кезде алуан түрлі ауытқушылық болғандықтан, аномальды балаларды зерттеу қиындай түседі. Мысалы, есту мүшелері, көзі зақымданады, балаланың қимылында, жүріс-тұрысында иекемсіздік байқалады, орталық жүйке жүйесі және т.б. қызметі бұзылады. Ондай бұзылудың қайсысы да баланың өсіп-дамуына өз тарапынан әсер етеді.

Аномальды балалар біздің елімізде жылдан-жылға азаюда. Жұқпалы ауруларды профилактикалық емдеу әдістерімен жолға қою арқылы елімізде балалардың денсаулығы жақсарып келеді.

Дефектология көптеген ғылымдармен байланысты. Дефектология аномальды балалардың психологиялық ерекшеліктерін білу мақсатында жалпы психологияға сүйенеді. Дефектология мен педагогиканың алдына қойған мақсаттары бір бағытқа негізделген, сондықтан олар мына мәселелерді шешеді: білім беру әдісінің мазмұны, бағдарлама түзу принципі, арнаулы мектептерге арналып шығарылған оқулықтар, бағдарлама мазмұны, қабылдау ерекшеліктері. Дефектология ғылымы жалпы педагогикадағы білімнің мазмұнына сүйене отырып, аномальды балалардың әр категориядағы мүмкіндіктеріне қарай өздерінің білім беру жүйесін ендіреді.

Дефектология ғылымы медицина, ортопедия, спорттық емдеу, массаж атты салалармен байланысты. Бұл сала қозғалыс аппарат функциясының бұзылуын емдейтін профилактикалық емдеу түрлері. Дефектология өздерінің әдістемелік, әлеуметтік және

ғылыми жетістіктері жағынан аномальды балалар дамуындағы теориялық және практикалық жағынан жаңа кезең болып табылады. Өзінің даму кезеңінде дефектология үнемі жаңа ғылыми ізденістермен, жаңалықтармен байыпталып отыр.

Біздің елімізде аномальды балаларды тәрбиелеп, оқытудың мемлекеттік негізі құрылған, арнаулы мекемелердің жүйесі бар. Бұл жүйе бойынша бастауыш білім беретін сыныптар ғана жұмыс істеп қана қоймайды, сонымен қатар орталау және орта білім беретін сыныптар да жұмыс істейді. Дефектологияның зерттеу аймағындағы негізгі мақсаты – аномальды балаларға жалпы білім беру болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Қ.С. Тебенова; А.Р. Рымханова «Арнайы психология» Алматы 2011ж
2. Грищенко Л. Л. «Устранение дефектов речи», «Семья и детский сад» №1 2005 г.
3. Зайцева Г. Л. «Дактилология. Жестовая речь» М., 1991 г.
4. Малдыбаева А.О., Орынбаева Э.Ә. «Дефектология негіздері» Шымкент 2007 ж.
5. Намазбаева Ж. «Дефектологтың кеңесі» А., 1980 ж.
6. Өмірбекова Қ., Серікбаев Қ. «Логопедия» А., 1996 ж.
7. Филичева Т.Б., Чевелева Н. А. «Логопедическая работа в специальном детском саду» М., 1997 г.
8. «Специальная педагогика» под ред. М.Н.Назаровой. М., 2000 г

Алматы қаласы Бостандық ауданы
«№9 арнайы мектеп-интернаты» КММ
Технология пәнінің мұғалімі
Сиванбаева Клара Маликқызы

ЖАҢАРТЫЛҒАН БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША КӨРКЕМ ЕҢБЕК ПӘНІНІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

«Бұған дейін жасалғандардың бәрін одан да жақсырақ етіп жасауға болады»

Генри Форд

Қазіргі кезеңде оқушының өз бетімен білімге ие болу барысында оның белсенді іс- әрекетін ұйымдастыру оқу үдерісіне қойылатын негізгі талаптардың бірі болып табылады. Бұл тәсілдеме пәндік білімді, әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды ғана емес, сонымен бірге өзінің жеке мүдделері мен болашағын сезінуге, сындарлы шешімдер қабылдауына мүмкіндік беретін тұлғалық

қасиеттерді де меңгеруге ықпал етеді. Мұғаліммен бірлесіп шығармашылықпен айналысу және серіктес, кеңесші ретінде мұғалімнің қолдауы кезінде оқушының белсенді танымдық қабілеті тұрақты сипатқа ие болады.

Көркем еңбек пәні арқылы әлемді эстетикалық және рухани түрде меңгеруге және тұлғаның өз ойын білдірудің бір тәсілі болып табылады. «Көркем еңбек»

пәні оқушылардың шығармашылық қабілеттерін, кеңістік-образдық ойлауын, рухани-адамгершілік құндылықтарын, қоршаған ортаны эстетикалық, эмоционалдық түрде қабылдауларын қалыптастыруға бағытталған. Түрлі өнер салалары бойынша көркем білімдер мен дағдыларды қалыптастыру, әлемнің біртұтас бейнесін қалыптастыруға, оқушылардың көркемдік қабілеттерін, кеңістікті және көру арқылы қабылдауларын, елесті, есте сақтау, зейін мен қиялды дамытуға негіз болып табылады. Көркем және басқа түрлі материалдар, құралдары мен тәсілдерін қолдану оқушылардың сенсорикасын, қолдың моторикасын және көзбен нақты мөлшерлеуін дамытады.

Көркем еңбек – бұл көзбен көретін нысандарға қатысты, яғни «визуалды қарым-қатынас тілі» түсінігін дамытатын бастапқы көру әдісі. Оқушыларға мұның не екені, әртүрлі көркемдік үдерістер арқылы көру элементтерін дамыта отырып, оны қалай қолдануға болатыны туралы мәліметтер берілуі тиіс. Саутвиктің (2009) пікірі бойынша, «біз қазір түйсініп қабылдау туралы сөз етіп отырған жоқпыз: біз көру арқылы көркемдік тұрғыдан қабылдауды үйретуге тырысудамыз» (28-б.).

Әр пәннің оқу бағдарламаларында үш тілде білім беруді жүзеге асыру қарастырылған, онда үш тілді меңгертіп қана қоймай, сол сияқты оқушылардың сыныптан тыс жұмыстарын да үш (қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде) тілде ұйымдастыру қарастырылған. Көп тілді оқу ортасын құрудағы әр пән қосқан үлесі үш тілде білім беру саясатын жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Тіл үйретудің негізі болып табылатын коммуникативтік тәсілдеме әрбір оқу пәнінің түрлі оқу жағдаяттарында білім және білікпен алмасу, тілдік және сөйлеу нормалары жүйесін дұрыс қолдану сияқты әдіс-тәсілдері арқылы оқушылардың сөйлеу әрекеттерін дамытудың жетекші қағидаты ретінде қарастырылады.

Пән мазмұнын меңгеру және оқу мақсаттарына қол жеткізу үдерісінде оқушылардың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, атап айтсақ: қажетті ақпаратты іздеу, өңдеу, алу, құру және көрсету, ақпараттар және идеялармен алмасу үшін бірлесіп әрекет ету, жабдықтар мен қосымшаларды кең ауқымда қолдану арқылы өз жұмысын бағалау және жетілдіру сияқты қолдану дағдыларын дамыту үшін алғышарттар/жағдайлар жасау керек.

Көркем еңбек пәніне оқушылардың уәжін арттыру үшін не істеу қажет? Жаңартылған бағдарлама негізінде оқушылардың жалпы білімге деген ынтасын арттыру тек негізгі пәндер арқылы ғана емес, сонымен бірге музыка және бейнелеу өнері сияқты пәндер негізінде де жүзеге асырылуы керек екенін көріп отырымыз.

Мектеп оқушыларының көркем еңбек арқылы танымдық іс-әрекеттерін арттырудың маңызы жоғары болып табылады. Олардың кеңістіктегі заттарды көре алуы мен ойлауын дамыту бүкіл дүниетанымын қалыптастыруға ықпал жасай алуы керек. Оқушыларға білім мен тәрбие беруде бейнелеу өнерінің оқуға қызығушылықтарын арттырудағы

рөлі ерекше екенін байқауға болады. Олардың оқуға деген қызығушылықтары артып қана қоймай, алған білімдерін іс-әрекетте, рухани өмірде, қоғамдық қатынастарда қолдана алады деп ойлаймын. Сол себепті де осы көркем еңбек сабағында іске асқан іс-әрекеттердің бәрі дерлік тұлғаның барлық қажетті сапаларын қалыптастыруға көмектеседі.

«Көркем еңбек» пәнінің маңызы

«Меніңше, білім беру аясындағы бейнелеу өнерінің басты құндылығы оның адамның тәжірибесін байытып, өмірге деген көзқарасын қалыптастыруға қосатын үлесінде. «Көркем еңбек» пәні адам санасының білімнің басқа салалары қамтымайтын қырларына қатысты: визуалды нысанды эстетикалық қабылдау».

«Көркем еңбек» пәні бағдарламасы:

- өнер түрлерін кіріктіру арқылы пәндік білімдерін, дағдыларын мен түсінігін дамытуға;

- ұлттық және әлемдік көркем мәдениеттегі өнерінің шығармаларымен таныстыру арқылы адамгершілік құндылықтарды қалыптастыруға;

- көркем-шығармашылық пен кеңістік ойлау, адамгершілік-эстетикалық сезімдерін визуалды және тактильді өнер тілдері арқылы қоршаған әлемге өз көзқарасын білдіру қажеттігін қалыптастыруға;

- еңбекті жоспарлау және ұйымдастыру дағдыларының дамуы мен алғашқы технологиялық білімдердің қалыптасуына;

- сенсориканың, қолдың моторикасының, байқағыштықтың, елестетудің, қиял мен шығармашылықтың дамуына;

- оқушылардың визуалдық және эстетикалық қабылдаудың дамуы, көркем жұмыстарды сын тұрғысынан түсінуі үшін өнер жанрлары, стильдері туралы білімдерін қолдану;

- танымдық, коммуникативтік, ұйымдастырушылық және адамгершілік сипаттағы түрлі міндеттерді дербес шешу тәжірибесінің қалыптастыруға;

- өзінің көркем жұмысын орындау үшін, ақпараттың әртүрімен жұмыс жасай алу (табу, іріктеу, жинақтау) біліктілігін дамытуға;

- бірлескен шығармашылық жұмысты орындау барысында ұжыммен және топпен жұмыс істеу дағдыларын меңгеруге *бағытталған*;

Бағдарлама бойынша оқу арқылы оқушылар келесілерге қол жеткізеді:

- ұлттық және әлемдік мәдениетінің көркем өнер шығармаларын, ондағы берілген идеялар мен құндылықтарды зерттеу және талдау;

- өз жұмысын ұйымдастыра білу: мақсатын анықтау, жұмыс кезеңдерін айқындау, қажетті құралдарды табу, өз жұмысының нәтижесін бақылау және бағалай алу;

- көлемді және жазықтықтағы көркем жұмыстарды шығармашылық тұрғысынан жасау үшін алынған білім мен дағдыларды қолданады;

- зерттеу, эксперимент жүргізу барысында әртүрлі ресурс түрлерін, оның ішінде АКТ құралдарын қолдана білу;

- шығармашылық өнімді жасау үшін материал-

дар мен құралдарды дербес және сенімді қолдану, материал қасиеті мен жұмыс нәтижесінің ерекшелігі арасындағы байланысты түсіну;

- алған тәжірибесінің негізінде өнердегі түрлі техникалар мен тәсілдерді дербес қолдану;

- өз идеясы мен жұмысына қатысты түсініктеме беру және конструктивті ұсыныс қабылдау;

- әртүрлі жағдаяттарда тиімді және бірегей шешім таба білу;

- әртүрлі материалдарды және құралдарды қолдануда қауіпсіздік ережелерін сақтаудың маңызын түсіну және түсіну.

Шығармашылық процесс шексіз. Идеяларды зерттеу және дамыту, құру және орындау, қайта қарастыру, талдау және бағалау шығармашылық процестің кез келген кезеңінде жүзеге асады. Оқушылар практикалық жұмыс арқылы идеяларды зерттей алады. Идеялар оларды жасау мен орындау кезеңінде дамиды.

Тұтас бөлімде, жеке сабақтар кезінде де тұрақты іске асып отыратын, жалғасатын процесс, әсіресе, шолу, талдау және бағалау болып табылады. Жекелеген оқушылардың ойлары мен пікірлерін талқылау барысында жазылып алуы мүмкін. Мұғалім, қажет жағдайда, барлық орындалған жұмыстарға, сондай-ақ ресми/бейресми көрме түрінде барлық жұмыстарға шолу жасау және таныстыру үшін оқушыларға қосымша уақыт бөледі.

Көркем еңбек - бұл ұзақ тарихы және халықтық мәдениеттің ғасырлар бойы қалыптасқан дәстүрлері бар әмбебап интеграцияланған қызмет. Бізге белгілі барлық көркемдік техникалар мен технологиялар ежелгі әрекеттерге немесе операцияларға негізделген: тоқу, байлау, бояу, тігу, кесу, бұрау, бұйралау және т.б. және көптеген дәстүрлі өнер бұйымдары (зімбір нан мен багельдер, себеттер мен кілемшелер, тостағандар мен құмыралар, сырғалар мен брошкалар) ежелгі уақытта ойлап табылып, халықтық сәндік - қолданбалы өнерде бейнеленген.

Көркем еңбек - бұл функционалды және эстетикалық қасиеттерді (пайда мен сұлулықтың бірлігі) үйлесімді түрде үйлестіретін белгілі бір өнімді жасауға бағытталған трансформациялық, шығармашылық, әлеуметтік негізделген қызмет. Өнер еңбегі мектеп жасына дейінгі балалардың сәтті дамуы үшін қол жетімді. Сонымен қатар, көркем еңбек - бұл жаңа нәрсе жасалатын шынайы шығармашылық деңгейінде тәжірибе мен өзін - өзі жүзеге асыруға, өзін - өзі дамытуға, өзін - өзі тануға байланысты өте еркін әрекет.

Оқушылардың нәтижелерін жақсарту үшін жаңа идеялармен тәжірибелер жүргізу, оларды дамыту, түрлі әдістерді қолдану үшін мұғалім тарапынан икемділік қажет. Өздерінің өткен бөлімдер бойынша жасаған жұмыстарын жылдың басынан тоқсанның

соңына дейін шолу жасау мүмкіндігі бар оқушылар игерген процестерді, әдістер мен материалдарды өз жұмыстарын жетілдіру үшін пайдалана алады. «Көркем еңбек» пәні бойынша білім беру бағдарламасының идеяларын басшылыққа ала отырып, оқушылар өнердің кең ауқымын бағалауда өз дағдыларын жетілдіріп, адамдардың құндылықтарын, қарым-қатынастары мен арман-қиялдарын бейнелеу өнері арқылы бейнелеуге болатыны туралы түсініктерін кеңейтеді. Олар өздерінің көркемдік дағдыларын дамытып, шығармашылық шешімдерге жетелейтін өнер туындыларын жасауға қажетті мүмкіндіктерін арттырып, өздерінің көркем туындыларын дүниеге әкелуді жоспарлай білу қабілетін жетілдіретін болады. «Көркем еңбек» пәні үшін кез келген ықпал ету оқушылардың уәжін қолдауға, олардың білімі мен дағдыларының дамуына, өзін-өзі бағалау қабілетіне, оқу үдерісі мен нәтижесін дамыту үдерісіне сындарлы әрі сергек түрде ықпал ету маңызды болмақ (Key & Stilman, 2009).

Осындай жас ұрпаққа жан-жақты білім беруді жүзеге асыруда жаңартылған бағдарлама негізінде пәндік білімімізді арттыру өте қажетті және көп жаңалық әкеледі деп ойлаймын. Бұл курстан оқушыларға білім беруде қарапайымдылық пен пәнаралық байланыстың тығыз болуы керектігі, берілген білім оқушының білімге деген уәжін арттыру мақсатында белсенді оқу болу керектігі туралы білімді толықтырады. Соның ішінде көркем еңбектің жас ұрпақтың қалыптасуына, тәрбиесі мен білімін жетілдіруде әсері мол. Көркем еңбек пәнінде Кембридж бағдарламасы бойынша барлық жеті модульді қолдану ерекшелігі бар. Оның ішінде белсенді оқыту мен формативті бағалау оқушылардың сабаққа деген уәжін арттырудың негізі екенін байқауға болады. Сабақ барысында қарапайымнан күрделіге қарай ауысу мен тақырыптардың жеңілден басталып, кең көлемде берілетіні туралы көп айтылды.

Қорыта айтқанда, аталмыш бағдарламаның мәні баланың функционалды сауаттылығын қалыптастыру. Оқушы өзінің мектеп қабырғасында алған білімін өмірінде қажетке асырып, пайдаға асыра білуі керек. Сол үшін де бұл бағдарламаның негізі — «Өмірмен байланыс» ұғымына құрылған.

Пайдаланылған әдебиеттер:

Мұғалімдерге арналған нұсқаулық, екінші басылым, Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015 жыл.

Мұғалімдердің біліктілігін арттыру бағдарламасы, екінші басылым, Педагогикалық шеберлік орталығы, 2015 жыл.

«Жаңартылған білімге – жаңаша көзқарас.» Өліпбаева А.Қ.

Eisner, E. W. (1972), *Educating Artistic Vision*, New York: Macmillan, p.9.

Г.Алматы
КГУ ОШ №135
Учитель географии
Сарсембаева Айман Кожамуратовна

ТЕМА: « ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО- КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФИИ»

Как учитель - предметник я стараюсь использовать ИКТ в своей педагогической деятельности, в данный момент у меня сформировался опыт по внедрению ИКТ технологий в свою практическую деятельность.

Предмет «География» я преподаю в 5-11 классах. Увеличение умственной нагрузки на уроках заставляет задуматься над тем, как поддержать у учащихся интерес к изучаемому предмету, их активность на протяжении всего урока. Использование ИКТ при обучении позволяет создать информационную обстановку, стимулирующую интерес и пытливость ребенка.

Можно сказать, что большинство учащихся нуждаются в более наглядном представлении учебного материала, что позволит лучше усвоению полученной информации, а так же развитию их творческих способностей. Эти задачи позволяют решать используемые мной педагогические технологии и применение информационно-коммуникативных технологий на уроках.

Актуальность работы. Успешность обучения во многом зависит от того, в какой форме организована познавательная деятельность учащихся. Любой урок осуществляется путем функционирования различных форм деятельности учителя и учеников, форм их взаимодействия.

В настоящее время педагогическая практика испытывает следующие затруднения:

- учащиеся имеют значительные учебные нагрузки в связи с увеличением объема содержания образования;
- приоритетными являются репродуктивные методы обучения;
- в силу исторически сложившихся взаимоотношений между учителем и учеником, последний, являющийся одновременно объектом и субъектом, не всегда может проявить свою субъективную сущность.

Поэтому информационно-коммуникативные технологии занимают важное

место в современном образовательном процессе. Информационные технологии позволяют по-новому использовать на уроках географии текстовую, звуковую, графическую и видеoinформацию, пользоваться самыми различными источниками информации.

В современных условиях главной задачей образования является не только получение учениками опре-

деленной суммы знаний, но и формирование у них умений и навыков самостоятельного приобретения знания. Опыт работы показал, что у учащихся, активно работающих с компьютером, формируется более высокий уровень самообразовательных навыков, умений ориентироваться в бурном потоке информации, умение выделять главное, обобщать, делать выводы. Поэтому очень важна роль учителя в раскрытии возможности новых компьютерных технологий.

Цель моей работы: понять и оценить возможности использования информационных и коммуникативных технологий для обеспечения качественного и доступного образования, показать эффективность метода для активизации познавательной деятельности учащихся.

Педагогические задачи:

1. Обеспечить качество усвоения знаний по предмету;
2. Содействовать формированию познавательного интереса учащихся в усвоении учебного материала;
3. Развить общеучебные умения и навыки;
4. Воспитывать ответственность, самостоятельность, гуманность, любовь к географии.

Я систематически совершенствую и углубляю знания по теории и методике преподаваемого мной предмета, обновляю методическую литературу, стараюсь использовать новые технологии в своей работе, в том числе и информационно-коммуникативные.

Тема самообразования, взятая мной, звучит так: «Информационно-коммуникативные технологии на уроках географии». К данной теме я обратилась в связи с тем, что столкнулась со снижением интереса к моему предмету. Я остановилась на информационно-коммуникативных технологиях, потому что они способствуют развитию познавательной активности на уроках.

Новизна (инновационность) представляемого педагогического опыта

Новизна опыта:

- в разработке модели применения компьютерных технологий, учитывающих метапредметный подход к обучению;
- в интерактивном взаимодействии «учитель-ученик - компьютер»;

- в создании и использовании презентаций Power Point и материалов Интернет.

В. А. Сухомлинский сказал: «Страшная это опасность – безделье, безделье за партой, безделье шесть часов подряд ежедневно, безделье месяцы и годы. Это развращает, морально калечит человека – ничто не может возместить того, что упущено в самой главной сфере, где человек должен быть тружеником, - в сфере мысли».

Современные информационные и коммуникационные технологии обладают уникальными дидактическими возможностями. ИКТ позволяют представлять обучаемому информацию в различной форме: тест, графика, аудио, видео, анимация и т. д.;

- выдавать большой объем информации по частям, поэтому изучаемый материал усваивается легче, чем материал учебников и статей;

- активизировать процессы восприятия, мышления, воображения и памяти;

- мобилизовать внимание обучаемого; - значительно снижать временные затраты преподавателя на контроль нормативных знаний;

- быть точным и объективным в оценке знаний;

- печатать, воспроизводить и комментировать информацию;

- выходить в мировое информационное сообщество.

Технологичность работы

Активное проникновение в учебный процесс информационных технологий ставит задачи методологического и методического обоснования этого нового средства преподавания.

Ведущей целью заявленного опыта является применение ИКТ в образовательном процессе, как условие повышения качества образовательных услуг. Результатом является формирование более эффективной модели обучения и воспитания.

Использование информационно коммуникационных технологий на уроках географии

При организации и осуществлении учебно-познавательной деятельности, стимулировании и мотивации, контроле и самоконтроле в своей практике использую как традиционные, так и нетрадиционные подходы в преподавании географии, активно использую новые информационные технологии.

Выделяю три основные формы работы с ИКТ на уроках географии.

Во-первых, это их непосредственное применение в учебном процессе. Компьютер становится ученику и учителю верным помощником, ведь из окна даже самых лучших учебников мы видим лишь верхушку айсберга называемого Землей. Компьютер позволяет накапливать и сохранять дидактическую базу, решать проблему наглядности.

Если раньше стояла проблема обеспечения учебного процесса географическими картами, то, например, с использованием интерактивной доски и комплекта интерактивных ресурсов стало возможным карту, по мере необходимости, вывести на экран и использовать в учебном процессе.

Особенно это касается курса экономической географии, где данные об экономическом состоянии стран мира меняются постоянно. Каждый год происходят изменения, а данные о них появляются в печатных изданиях с опозданием, поэтому приходится обращаться к более мобильным источникам, в том числе к Интернет.

Собирая нужные документы (фотографии, статьи, рисунки) по конкретным темам в папки, я использую их для составления компьютерных сценариев уроков, для контроля знаний учащихся, подготовки к ЕГЭ, выполненных в программе для создания презентаций Power Point. Презентации с помощью данной программы, при необходимости можно изменять и дополнять.

Вторая форма работы – это применение ИКТ для организации самостоятельной работы, проектной и исследовательской деятельности учащихся по географии вне школьных занятий.

Учителя географии часто сталкиваются с работой со статистическим материалом, трудность работы с ним заключается в его быстром устаревании, сложности усвоения. Для решения этой проблемы удобно использовать технологию учебных проектов. Например, по теме «Заповедники и национальные парки» проект содержит несколько интересных картосхем, диаграмм, пирамид, дополняющих и углубляющих информацию учебника, для создания которых учащиеся собирали статистический материал в сети Интернет и ежедневной прессе. Продуктом этого проекта – презентацией я пользуюсь при объяснении темы «Заповедники и национальные парки». Работая над созданием презентации, ребята использовали программу Power Point, которой обучились на уроках информатики.

Мои ученики также очень много создают различные тематические презентации.

Таким образом, внедрение в учебный процесс современных информационных компьютерных технологий, обеспечивает единство образовательных, развивающих и воспитательных функций обучения.

Большое внимание в своей педагогической деятельности я уделяю учебно-исследовательской и реферативной работе с учащимися:

- а) в учебном процессе;

- б) во внеурочное время.

Исследовательский метод выступает как обязательный при реализации краеведческого принципа обучения географии и актуален при изучении региональной географии.

Этапами исследовательской деятельности является:

- Знакомство со статистическими данными переписи населения.

- Обсуждение социальных проблем.

- Социологический опрос населения по данной проблеме.

- Обработка полученных результатов и их анализ. Построение графиков в программе Excel

- Составление компьютерной презентации.

- Самостоятельное представление результатов

исследования работы на конференции.

Особая ценность этих работ заключается в следующих «ключевых» словах:

- междисциплинарность – проекты включают несколько дисциплин и требуют от ребенка поиска и соединения различных знаний;
- оригинальность – в основе проекта – нестандартная идея, оригинальный способ решения задачи;
- технологичность – поскольку в школе имеется необходимое компьютерное оборудование и цифровые устройства (сканеры, принтеры, видеокамера, мультимедиа) и с ними интересно работать;
- завершенность – проект интересен в готовом виде и его интересно преподнести аудитории.

Третья форма – это применение информационных технологий для обеспечения познавательного досуга (использование развивающих игр, электронных энциклопедий и т.д.).

Всем известно, что различные формы внеучебной деятельности имеют сравнимую, а иногда большую эффективность в образовательном процессе.

Опыт нашей школы свидетельствует, что существует достаточное количество областей внеурочной деятельности учащихся, которые поддаются информатизации. Так, например, возможно комплексное использование средств ИКТ:

- в подготовке и проведении общешкольных праздников;
- в организации работы в классных коллективах при подготовке классных часов, родительских собраний, интеллектуальных игр и др.;
- в работе кружков, секций и объединений дополнительного образования;
- в организации работы с органами ученического самоуправления.

Итак, компьютерные технологии помогают мне сделать работу на уроке и внеурочное время интересной, повышают мотивацию ученика, ускоряют подготовку к уроку и приносят удовлетворение своей работой.

Я могла бы еще продолжить свое повествование о том, как можно повысить желание ученика учиться, познавать этот удивительный предмет – география, но позволю себе сделать выводы.

Внедрение новых информационных технологий и компьютерной техники в образовательный процесс позволяет изменять традиционную систему образования. Это относится и к географии, в которой наряду с традиционными формами, методами и средствами обучения, заложены огромные возможности для применения компьютерных технологий мультимедийных средств.

Следует отметить, что использование ИКТ дает учителю широкие возможности планировать свой урок, составлять конспект занятия, использовать кинофрагменты, электронные презентации и осуществлять контроль усвоения знаний.

На уроках географии важно создать атмосферу интереса к знаниям, стремление искать, исследовать, творить, развивать смекалку. Поэтому необходимо

искать самые разнообразные пути и приемы поддержания познавательных интересов учащихся в любом виде их познавательной деятельности, любом направлении.

Таким образом, очевидно, что развитие познавательных способностей и творческой активности учащихся на уроках географии сегодня находятся в прямой зависимости от использования инновационных технологий в преподавании предмета.

Школьник становится активным, заинтересованным, равноправным участником обучения. Он отходит от стандартного мышления, стереотипа действий, что позволяет развить стремление к знаниям, повышается мотивация к обучению. При сочетании ИКТ с традиционными и нетрадиционными методами и приемами обучения у детей развивается образное, систематическое и логическое мышление. Использование такого подхода в преподавании географии является важным средством для формирования личности, гуманного отношения ко всему живому, творческого воспитания и развития.

Таким образом, использование современных информационно-коммуникационных технологий на уроках и во внеурочной деятельности – это не дань моде, а необходимость, позволяющая учащимся и учителю более эффективно решать стоящие перед ними задачи.

Я сама постоянно повышаю свою квалификацию в области применения новых педагогических технологий. Я самостоятельно научилась создавать мультимедийные презентации с помощью программы Power Point, сайты, освоил программу Microsoft Excel, выполнять операции в растровом графическом редакторе Adobe Photoshop, использовать инструменты графического редактора Paint, искать информацию в сети Интернет, общаться в сети и многое другое.

Активизация познавательной деятельности учащихся на уроках географии средствами ИКТ

Живя в мире высоких информационных технологий, само общество вовлекает всех в процесс информатизации. Потребность человека занять свое место в социуме, приводит к необходимости применения современных информационных технологий на практике. Поэтому я высоко оцениваю возможности информатизации. Образовательные ресурсы нового поколения позволяют на качественно новом уровне преподавать историю, используя самые разнообразные методы и технологии. Это, прежде всего, возможность для учителя иметь под рукой огромное количество иллюстративного материала, а главное очень быстрый доступ к нему, возможность подготавливать для школьников ресурсы, содержащие необходимый материал, возможность для учителя создавать самостоятельно тесты для проверки усвоения определенного материала, непосредственное знакомство учителя с новинками методической литературы.

Учитывая психологические особенности ребенка и каналы восприятия информации, считаю необходимым говорить об использовании и применении ИКТ с точки зрения наглядности. Самый простой метод ис-

пользования ИКТ - демонстрационно-иллюстративный. При этом текст параграфа учебника или рассказ учителя иллюстрируется соответствующими Цифровыми Образовательными Ресурсами (ЦОР), расширяя представления учащихся об изучаемом материале, реализуя принцип наглядности и обогащая информационный ряд процесса обучения. При использовании набора ЦОР достигается особенно важный для учащихся результат - визуализация изучаемого материала. Начиная изучение раздела и крупных подразделов, я рекомендую продемонстрировать учащимся изображения местности изучаемого региона или страны, изображения людей, которые там живут, растительный и животный мир территории. Например, начиная тему «Африка», я демонстрирую вид долины Нила, реку Нил и другие реки Африки, показываю природу изучаемой территории, а так же использую различные схемы, диаграммы отражающие особенности территории.

Очень важно использовать ИКТ также в качестве наглядности при изучении вопросов растительного и животного мира региона, населения и его хозяйственной деятельности. Иллюстраций учебника явно недостаточно, чтобы дать полное представление об особенностях природы и населения изучаемой территории. Мы не всегда имеем возможности для организации выездных экскурсий за пределы села или района, поэтому большим потенциалом в реализации принципа наглядности с использованием ИКТ является организация виртуальных экскурсий. Это возможно благодаря возможностям Интернета.

Работа с картами является необходимым навыком при изучении географии. Недостаток оснащённости кабинетов географии картами возможно компенсировать за счёт заданий с использованием карт в ЦОРах и карт из Интернета. Мною собрана достаточно большая коллекция карт из Интернета, которые прилагаются в приложении. В ЦОРах содержатся задания, предполагающие работу с контурными картами, которые я в основном применяю при закреплении, обобщении и систематизации знаний.

Однако, на мой взгляд, имеется и определенный недостаток. Каждый учитель географии знает, что работа с картой начинается со знакомства с памяткой по работе с картой, мы учим учащихся как правильно показывать границы государства или тот или иной район восстания, реку или город и т.п., а при использовании карт на ЦОРах этот навык не формируется. Преодолеть этот недостаток мне помогают возможности интерактивной доски, возможности которой я широко применяю на уроках.

Практика показывает, что большой интерес у учащихся вызывают ОМС и географическое видео. Возможность увидеть то или иное явление природы, с соответствующими комментариями существенно повышают интерес учащихся к предмету.

Чтобы всем детям было интересно на уроках географии я, конечно, применяю на уроках ИКТ. В большинстве случаев это - вспомогательное средства для возбуждения познавательного интереса и создания

проблемных ситуаций. Это настраивает учащихся на изучение определенного материала и такой урок характеризуется разнообразием форм организации учебной деятельности учащихся.

Для повторения, систематизации и обобщения знаний, можно спланировать урок-игру, который превращает в соревнование занятия по самому обычному школьному материалу. Он вносит новую струю в однообразное течение уроков, вызывая большую активность даже слабых учеников.

Кроме этого я считаю, что при подготовке и проведении уроков просто необходимо использовать Интернет. Я рассматриваю Интернет как важнейшую часть информационно - коммуникационной предметной среды, которая содержит богатейший информационный потенциал. Я использую образовательные ресурсы Интернета для поиска источников информации, текстов монографий и курсов лекций, разнообразных методических материалов, газетных и журнальных статей, рефератов, презентаций и др.

Хотелось бы сказать, что ни компьютер сам по себе, ни ИКТ ни какое - либо другое средство обучения не в состоянии заменить педагога, живое слово, непосредственное общение. Цель, главным образом, состоит во включении компьютерных технологий в процесс обучения путем организованной и педагогически обоснованной учебной и внеурочной деятельности. С моей точки зрения, применение ИКТ надо рассматривать как одну из возможных технологий преподавания предмета, разумно сочетая с традиционными формами обучения, не увлекаясь и не чрезмерно злоупотребляя модным веянием в современной школе. Использование ИКТ в большей степени говорит нам о единстве образовательного процесса, поскольку их применение должно быть ориентировано на учебную нагрузку школьников и не нарушать здоровьесберегающих факторов развития ребенка, иначе результативность их использования будет невысокой.

Этапы урока с использованием информационно-коммуникативной технологии

ИКТ использую при объяснении, закреплении и обобщении учебного материала на уроках географии. Чтобы урок с использованием ИКТ прошел успешно, я использую:

соответствующее оборудование: компьютер, мультимедиа-проектор, интерактивная доска;

учебные электронные издания, материалы из Интернета, либо собственные разработки уроков.

Применяю следующие виды уроков:

- Комбинированный урок, который сочетает в себе объяснение учителя с применением ИКТ и работу учащихся (индивидуальную, групповую, парную) с вопросами и заданиями, представленными в рамках мультимедиа-презентации.

- Урок-лекция по изучению нового материала, который предполагает в течение всего занятия использование ИКТ в качестве иллюстративного материала.

- Урок-семинар, когда учащиеся готовят собственные выступления с использованием ИКТ.

- Защита проектных работ учащимися с использованием ИКТ.

- Урок обобщения, когда в течение всего занятия используются ИКТ (включая в работу текст, аудио- и видеоматериалы, материалы готовых CD-ROM, мультимедиа-презентации, разработанные, учителем, учащимися).

Компьютер позволяет оптимизировать труд учителя. Он дает возможность упорядоченно хранить огромное количество материала и готовых разработок уроков. Это позволяет сэкономить массу времени при подготовке и проведении урока. Весь материал упорядочен по классам в соответствии с календарно-тематическим планированием.

Учитель получает неограниченные возможности в изготовлении раздаточных печатных материалов к каждому уроку с учетом целей и задач обучения и индивидуальных особенностей учащихся. Компьютер позволяет использовать готовые электронные программные продукты. Это мультимедиа учебники, энциклопедии и справочники, галереи, тестовые программы и тренажеры для подготовки к ГИА и ЕГЭ.

Использование учебных дисков на уроке объяснения нового материала

Появление различных образовательных ресурсов, посвященных географии, существенно облегчило и разнообразило работу учителя. Используя желание детей смотреть кинофильмы, можно ненавязчиво вызвать их интерес к теме или вообще географии, показать, что материал урока может быть легко усвоен, а затем на этой базе строить ситуацию успеха ребенка.

Несомненно, следует обратить внимание и на некоторые сложности, возникающие в процессе применения компьютерных технологий. Если с нерабочим настроем детей перед просмотром мультимедийного ролика удастся справиться ко второму-третьему уроку, то вскоре появляются проблемы иного рода. Они во многом связаны с тем, что интерактивные ресурсы созданы для усредненных школьников, но мы имеем дело с личностями. Кто-то из детей просто не успевает вникать в суть происходящего на экране, потому, что вынужден вслушиваться и привыкать к голосу диктора, ведь у каждого учителя своя манера говорить, а нужно еще что-то запомнить! Учитель корректирует фразы и подстраивается под ритм жизни, дыхания каждого класса, каждого ребенка, делая паузы и варьируя темп речи, диктор, же этого не делает. Именно поэтому, на мой взгляд, компьютер никогда не заменит живого учителя, способного чувствовать настрой и настроение ученика. Важно использовать их правильно, максимально адаптировано, в необходимых количествах и наилучшего качества. Отдельного разговора заслуживает вопрос о качестве ресурса. Скорее всего, наилучшим является тот, который учитель делает для себя сам, ориентируясь на конкретных детей. Но не менее важно и то, как он будет «подан» детям.

Был опробован такой вариант использования интерактивного ресурса, подразумевающего звуковые. Ресурс используется в процессе объяснения новой темы, причем, на доске заранее записываются вопросы, на

которые дети должны ответить в результате просмотра ролика. Таким образом, ученики заранее настраиваются на работу, выделение главного, размышление. По мере просмотра может возникнуть необходимость записать что-то в тетради, поскольку зачастую пауз в ролике не делается, следует приостановить просмотр, а если это не возможно, наложением голоса учителя обратить внимание детей на тот или иной факт. Конечно, внимание детей будет несколько рассеяно, но вскоре, как видно из опыта, они привыкают слушать учителя и диктора одновременно. После просмотра ролика необходимо дать детям время подвести итоги, вновь обратиться к вопросам, заданным в начале объяснения новой темы, позволить им задать вопросы уточняющего характера и затем приступить к обсуждению. Естественно, следует варьировать качественные характеристики вопросов для старших и младших классов, добавляя по мере взросления детей аспекты проблемности.

Как показывает практика, использование медиаресурсов не только разнообразит уроки, но способствует более глубокому, заинтересованному включению детей в образовательный процесс.

Использование информационных технологий в процессе обобщения и контроля знаний

На уроках географии применяю также презентации с элементами контроля усвоения знаний – это такие задания, как тесты. Их же можно применить на уроках, где необходимо, например, из предложенных растений и животных выделить те, которые произрастают и проживают на определенной территории или природной зоне и т. д.

Я самостоятельно создаю тестовый материал, адаптированный к требованиям уровня знаний школьников и к применению в урочном процессе. Мною и моими учениками созданы электронные тесты на программе «Tester», которые я часто применяю на уроках (приложение №5). «Эти тестирующие материалы не исключают индивидуальную подготовку и дают возможности контроля. Сейчас накоплены интерактивные тесты, задания частично взяты из сборников по подготовке к ЕГЭ разных лет.

С точки зрения использования ИКТ на уроке, представляется разделить эти уроки на четыре группы:

1. Уроки демонстрационного типа. Этот тип уроков самый распространенный на сегодняшний день. Информация демонстрируется на большом экране и может быть использована на любом этапе урока.

2. Уроки компьютерного тестирования. Тестовые программы позволяют очень быстро оценить результат работы, точно определить темы, в которых имеются пробелы в знаниях. Они укрепляют обратную связь в системе учитель-ученик.

3. Уроки тренинга или конструирования. На таком уроке учащиеся индивидуально или в группе работают с конструктивной средой с целью достижения какой-то цели.

4. Интегрированные уроки. Такой урок проводят учитель-предметник и учитель информатики.

Особенно удобно использовать компьютер для контроля знаний. Дети получают возможность занять место у машины, им предлагаются задания: ответить на вопросы теста, расшифровать обозначения на рисунке и так далее. Получается очень интересно, быстро, удобно. Учащиеся закрепляют знания, проверяют себя и при этом совершенствуют навыки работы на компьютере.

Целесообразность использования информационных и информационно-коммуникативных технологий в образовательном процессе вообще и на уроках истории в частности не вызывает сомнения. Инновационность данного метода на современном этапе заключается в иных подходах, чем это было ранее, к организации учебной и внеурочной деятельности учителя и учащихся.

Традиционные методы и приёмы обучения на уроках географии имеют свои определенные достоинства, но они не в полной мере способствуют развитию и саморазвитию учащихся в условиях современного информационного общества. Использование на уроках ИКТ способствует изменению методов и приемов обучения, структурированию элементов урока, увеличению объема получаемой в различных видах информации. Развивается творческая инициатива и самостоятельная деятельность учащихся.

Использование компьютерной техники и информационных технологий значительно повышает эффективность процесса обучения благодаря его индивидуализации, наличию обратной связи, расширению наглядности. То, что невозможно сделать при помощи традиционных технологий на уроках истории, позволяет во многом реализовать информационные технологии. Они позволяют оперировать большим объемом информации и работают с большим быстродействием, реализовывая возможность лучшего усвоения материала, оптимизации учебного процесса и усиления мотивации учащихся к учебной деятельности.

Как учитель географии, работающий над темой «Информационно-коммуникативные технологии на уроках географии», я зарегистрирован на сайтах «Про Школу», «Сеть творческих учителей», «Открытый класс» и других, которые позволяют воспользоваться ресурсами накопленные моими коллегами и размещать собственные работы на сайте.

В заключении мне бы хотелось отметить, что применение в практике преподавания географии информационных методов обучения способствуют повышению интеллектуальной активности учащихся, следовательно, и эффективности урока. Даже самые пассивные учащиеся включаются в активную деятельность с огромным желанием, у них наблюдается развитие навыков оригинального мышления, творческого подхода к решаемым проблемам.

ВЫВОД: Используя ИКТ на уроках географии в течение двух лет, я получила подтверждение тому, что использование информационно-коммуникативной технологии на уроке географии позволяет:

- активизировать познавательную деятельность учащихся;
- обеспечить высокую степень дифференциации обучения (почти индивидуализацию);
- повысить объем выполняемой работы на уроке;
- усовершенствовать контроль знаний;
- формировать навыки подлинно исследовательской деятельности;
- обеспечить доступ к различным справочным системам, электронным библиотекам, другим информационным ресурсам;
- изменяется к лучшему взаимоотношение с учениками далекими от истории, особенно с увлеченными ПК;
- изменяется, особенно у шести - семиклассников, отношение к ПК, как к дорогой увлекательной игрушке. Ребята начинают его воспринимать в качестве универсального инструмента для работы в любой области человеческой деятельности;
- появляется возможность организации проектной деятельности учащихся по созданию учебных программ под руководством учителя информатики и географии.

И как естественное следствие всех этих составляющих имеет место повышение качества знания учащихся.

Литература

Гусева А.И., Смольникова И.А., Филиппов С.А., Чиркова М.А. Применение ИКТ в учебном процессе. Электронное пособие Академия АйТи «Применение международных информационных технологий: применение ИКТ в учебном процессе»;

1. Новенко Д.В. Новые информационные технологии в обучении. Научно-методический журнал «География в школе», М.: «Школа-пресс», № 5, 2004 г, с. 48;
2. Таможняя Е.А. Компьютерные технологии: возможности использования. Научно-методический журнал «География в школе», М.: «Школа-пресс», № 4, 2004 г, с. 46;
3. Электронное пособие Академия АйТи «Применение международных информационных технологий: применение ИКТ в учебном процессе» Разработка презентаций средствами MS Power Point для профессионалов и другие работы.
4. Баринова И.И. Развитие познавательной самостоятельной деятельности учащихся при изучении физической географии (из опыта работы), М.: Просвещение, 1983.
5. Герасимова Т.П. О новом подходе к методике обучения географии // География в школе. - 1989. №3. - с. 87-91
6. Душина И.В. Методика преподавания географии, - М.: Московский лицей, 1986.
7. Жильцова О.А. Обучающие технологии в естественно - научном образовании школьников. - М.: Полиграф сервис, 2003.

Алматы қаласы

«Д.Бабаев атындағы №115 жалпы білім беретін мектеп» КММ

Арнайы педагог (дефектолог)

Атабекова Багдат Совхозбековна

ТАҚЫРЫБЫ: КҮЗ МЕЗГІЛІ

Мақсаты:

Білімділік: Күз мезгілі жайлы түсінік беру; күзгі көріністі ұғындыра отырып, сөйлем құрау қабілетін арттыру.

Түзетушілік: Күз жайлы енжар және белсенді сөздік қорын молайту; ұсақ моторикасын дамыту; фонематикалық қабылдауын жетілдіру; диафрагмалық тыныс алуын жетілдіру.

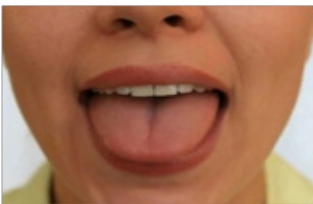
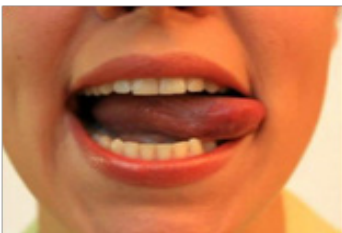
Тәрбиелік: эстетикалық тәрбие беру; табиғатты сүйеу баулу; адамгершілік тәрбиесіне шақыру; ұқыптылыққа үйрету.

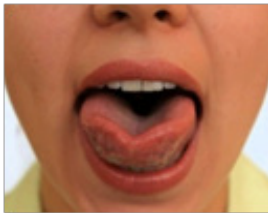
Сабақ түрі: топтық

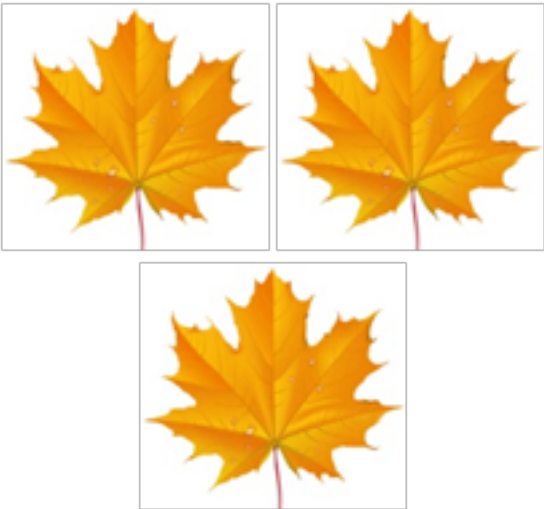
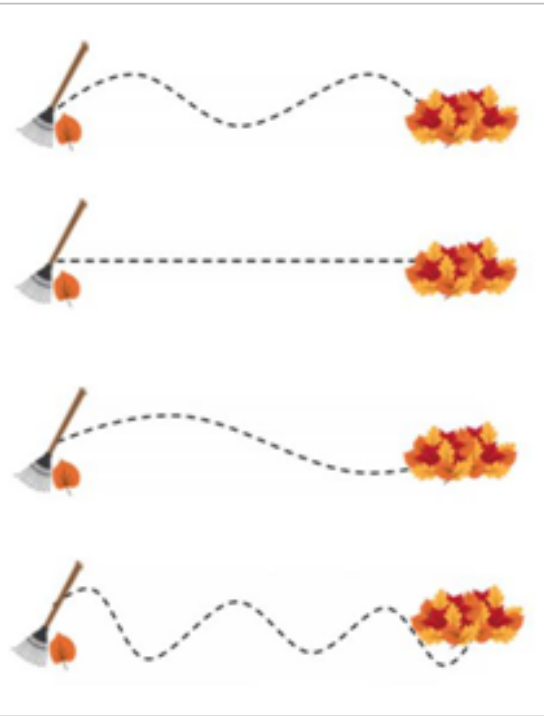
Көрнекілігі: айна, таратпа материалдар, суреттер, плакаттар, көңіл күйді анықтау фишкалары.

Әдісі: түсіндіру, сұрақ-жауап, ойын, еліктеу.

С а б а қ т ы ң кезеңдері	Педагогтың іс-әрекеті	Баланың іс-әрекеті
Мотивациялық қозғаушылық	I. Психологиялық дайындық. Сәлемдесу Көңіл күйді анықтау Балалар, мынау кімдердің суреті? (Адамдардың) Адамдардың көңіл күйлері қандай екен? (күліп тұр, күлімсіреп тұр, жылап тұр, таңқалып тұр)	Сәлемдеседі. Сұраққа жауап береді.
Ұйымдастыру- шылық ізденістік	- Эмоциямен жұмыс Сенің көңіл күйің қайсы адамның көңіл күйімен сәйкес, сол адамның суретін көрсетші. 	Көңіл күйіне сәйкес суретті көрсетеді.
	Қызығушылығын ояту Балалар, бүгінгі оқу қызметіміз ерекше болайын деп тұр. Оқу қызметімізге көптеген қонақтар келіп отыр. Бірнеше қызықты тапсырмалар орындаймыз. Белсенді қатыссаңдар оқу қызметі соңында сыйлықтар иеленесіңдер.	М а м а н д ы тыңдайды.

		
Рефлексиялық түзетушілік	Олай болса, оқу қызметімізді бастамас бұрын артикуляциялық жаттығулар жасайық.	Заттық бейнелер бойынша айнаға қарай отырып артикуляциялық жаттығуларды орындайды.
	II. Артикуляциялық жаттығу «Дүкен» ойыны Балалар, біз заттарды қайдан сатып аламыз? (Дүкеннен) Олай болса «Дүкен» ойынын ойнайық. Қазір біз бірге дүкенге барамыз. Дүкеннен түрлі заттар сатып алу үшін тапсырмасын орындауымыз қажет.	
	1-тапсырма: Күрек сатып алу үшін «Күрекше» жаттығуын орындау. «Күрекше» – жалпақ тілді шығарып астыңғы ерінге ұстап тұру керек. 2-тапсырма: Сағат сатып алу үшін «Сағат» жаттығуын орындау. «Сағат» – тілді жіңішкертіп ұстап оңға, солға жайлап қозғау керек. Осылай санап отырып 15-20 рет қайталау керек. 3-тапсырма: Түтікше сатып алу үшін «Түтікше» жаттығуын орындау. «Түтікше» – жалпақ тілді ауыз қуысына шығарып, тілдің бүйір жактарын көтеріп түтікшеге үрлеу. Жаттығуды жайлап жасау керек.	

	4-тапсырма: Жаңғақ сатып алу үшін «Жаңғақ» жаттығуын орындау. «Жаңғақ» - ауызды жауып, оңға - солға тілдің ұшымен беттің бұлшық етін итеру.	Заттық бейнелер бойынша айнаға қарай отырып артикуляциялық жаттығуларды орындайды.
	5-тапсырма: Щетка сатып алу үшін «Тістерді тазалау» жаттығуын орындау. «Тізімізді тазалаймыз» - ерінің күлген секілді жасап, тілімен төменгі тістерінің ішкі жағынан, сосын үстіңгі тістерін тазалағандай қимылдар жасау.	
	6-тапсырма: Кесе сатып алу үшін «Кесе» жаттығуын орындау. «Кесе» - ауыз кең ашық. Жалпақ тілді жоғары тіске қарай көтеріп 10-15 секунд ұстап тұру керек. Бірақ тіл тіске тимеуі керек.	
	III. Жаңа сабақ Алгоритмдық суретпен жұмыс Балалар жыл мезгілдерін атап көрейікші. Қандай жыл мезгілдері бар? (қыс, көктем, жаз, күз) Қазір қай жыл мезгілі? (Күз) Күз мезгілінде қандай өзгерістер болады? Жапырақтар сарғайып жерге түседі. Қане суреттен жапырақты көрсетші. Күн суыта бастайды, жемістер мен көкөністер піседі, адамдар қалың киінеді, құстар жылы жакқа ұшып кет еді. Далада жел бола бастайды. Қане желдің дауысын салайықшы. Күн суытып, құстар жылы жакқа ұшып кетеді. 	Суретпен жұмыс жасайды. М а м а н д ы тындайды. Сұрақтарға жауап береді. Желдің дауысын салады.

	IV. Тыныс жаттығуы. «Күзгі жапырақтар» тыныс алу ойыны Балалар күзде талдың жапырақтары қандай түске енеді? Жапырақтарды не ұшырады? Олай болса жел болып жапырақтарды үрлеп ұшырайықшы. 	Тыныс алу жаттығуын жасайды. Жапырақтарды үрлейді.
	V. Психикалық ерекшелігін дамыту (зейінін тұрақтандыру) жаттығуы «Жапырақтарды сыпыр» қырку ойыны Балалар, көшеде жапырақтар шашылып жатса не істейміз? (Сыпырамыз) Олай болса біз сызықты қайшымен қырку арқылы сыпырайық. Кім түзу, сызықтан шықпай сыпырар екен? 	Сызық бойымен қайшыны пайдалана отырып қырқады.
	VI. Тіл ұстарту жаттығуы Қимылды ойын Балалар, мен жасағандай қимылдап, мен айтқандай қайталап, тілімізді дамытайық. Ақ-ақ-ақ қимылдайды жапырақ. Ұш-ұш-ұш құстай болып ұш. Соқ-соқ-соқ далада жел соқ. Жау-жау-жау жаңбыр болып жау.	Маманның көрсетуімен қимылды жаттығу жасайды.

	VII. Ұсақ моторикасын дамыту жаттығуы «Оралмалы жапырақтар» жіппен орау ойыны Күзде жапырақтардың түсі қандай болады? (Сары) Олай біздің жапырақтарымызды сары түске айналдыру үшін сары жіппен орайықшы. Сонда қол моторикамыз белсенді дамиды. 	Жапырақтарды жіппен орайды.
Қорытынды	VIII. Қортынды. Ой қозғау Бүгін біз қандай жыл мезгілі жайлы оқу қызметін өттік? Қандай жаттығулар жасадық? Күз мезгілінің ерекшелігін атап беріңдерші. Күзде ауа райы қандай болады? Жапырақтар қандай түске енеді? Сендерге сабағымыз ұнады ма?	Сұрақтарға жауап береді.
	Ынталандыру сыйлығы Жарайсыңдар, балалар! Бүгінгі «Күз мезгілі» атты оқу қызметіне белсенді қатысқандарың үшін сыйлық иеленесіңдер. 	Сыйлықтарын алады.

Г. Алматы
КГУ «Специальная школа- интернат №2»
Учитель русского языка и литературы
Миярова Гульнур Эшимовна

ТЕХНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ЧЕРЕЗ ЧТЕНИЕ И ПИСЬМО ПРИ ОБУЧЕНИИ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

В педагогике XXI века в центре стоит личность ученика, развитие которой и является целью образования. Современный педагогический процесс ориентирован на индивидуальный подход к каждому ученику, педагогу необходимо развить в ребёнке его лучшие качества, учитывая особенности его личности, формируя положительную “Я – концепцию”, стимулируя “к учению с увлечением”, повышая уровень его образования.

Современные требования к урокам русского языка достаточно высоки. На уроках должны быть реализованы следующие взаимосвязанные задачи обучения:

- вооружение учащихся знаниями основ науки о языке;
- формирование умений практического владения русским языком (орфографическими, пунктуационными, культурно-речевыми нормами);
- умение чётко, ясно выражать свои мысли в устной и письменной речи в разных жизненных ситуациях;
- воспитание чувства ответственности по отношению к слову, чуткости к красоте и выразительности русской речи.

Практика показывает, что слишком малый процент выпускников школ реально владеют информационной культурой, поэтому привлекательность данной технологии вижу в возможности развивать у учащихся критическое мышление через чтение и письмо, через

развитие культуры работы с текстом.

Современного ученика чрезвычайно трудно мотивировать к познавательной деятельности в условиях обширного информационного пространства современности. На мой взгляд, это связано с недостаточным уровнем развития мышления и, прежде всего, критического. А это очень важно для человека в современном мире, который входит в новый век с новым обликом познавательной культуры, для которой “человек репродуцирующий” – понятие, в сущности, устаревшее и неинтересное. Кроме воспроизводящей деятельности существует и другой род деятельности, именно деятельность комбинирующая или творческая.

Критичность ума – это умение человека объективно оценивать свои и чужие мысли, тщательно и всесторонне проверять все выдвигаемые положения и выводы. Человек с критическим складом ума никогда не расценивает свои высказывания и суждения как абсолютно верные. Критическое мышление, т.е. творческое, помогает человеку определить собственные приоритеты в личной и профессиональной жизни. Предполагает принятие индивидуальной ответственности за сделанный выбор. Повышает уровень индивидуальной культуры работы с информацией. Формирует умение анализировать и делать самостоятельные выводы, прогнозировать последствия своих решений и отвечать за них.

Позволяет развивать культуру диалога в совместной деятельности.

Таким образом, умение мыслить критически помогает человеку сократить количество поступков, о которых после пришлось бы жалеть, а значит, увеличивает наши шансы на успех.

В ходе работы в рамках этой модели учащиеся овладевают различными способами интегрирования информации, учатся вырабатывать собственное мнение на основе осмысления различного опыта, идей и представлений, строить умозаключения и логические цепочки доказательств, выражать свои мысли ясно, уверенно и корректно по отношению к окружающим. Технология представляет собой систему стратегий, объединяющих приемы учебной работы по видам учебной деятельности независимо от конкретного предметного содержания.

Глава I. Технология развития критического мышления через чтение и письмо (РКМЧП) на уроках русского языка

1.1. Возникновение и распространение технологии

Технология развития критического мышления через чтение и письмо (РКМЧП) была разработана в конце XX века в США. Ее авторы: Стил, Мередит, Темпл, Уолтер,- являются членами консорциума “За демократическое образование”. С 1996г. технология распространяется совместно институтом “Открытое общество”, Международной читательской Ассоциацией и Консорциумом Гуманной педагогики и прошла апробацию в школах многих стран. В российской педагогической практике технология применяется с 1997 года.

Создатели технологии модифицировали идеи свободного воспитания (А.Ковальчукова) и творческого саморазвития личности (Ж.Ж. Руссо, Л.Н. Толстой, Дж. Дьюи, Ж. Пиаже, М. Монтессори), деятельностного подхода к обучению (А.Н.Леонтьев, С.Л. Рубинштейн), принципы личностно-ориентированного образования (Э.Фромм, К. Роджерс, Э.Н.Гусинский, В.В. Сериков, Е.В. Бондаревская), а также идеи эвристического обучения (А.В. Хуторской) и довели их до уровня технологии. Технология РКМЧП – универсальная, проникающая, “надпредметная” технология, открытая к диалогу с другими педагогическими подходами и технологиями. Это, прежде всего, подход, не являющийся способом разукрасить урок, доставить детям удовольствие от использования игровых приемов, групповых форм работы, частой смены деятельности. Это совершенно четкая структура, имеющая в своей основе развивающие и воспитательные цели.

1.2. Особенность технологии

Критическое мышление – это один из видов интеллектуальной деятельности человека, который характеризуется высоким уровнем восприятия, понимания, объективности подхода к окружающему его информационному полю.

Критическое мышление есть мышление самостоятельное, которое начинается с постановки

вопросов, которые нужно решить. Критическое мышление это точка опоры для мышления человека, это естественный способ взаимодействия с идеями и информацией. Критическое мышление означает мышление оценочное, рефлексивное. Это открытое мышление, не принимающее догм, развивающееся путем наложения новой информации на жизненный личный опыт. В этом и есть отличие критического мышления от мышления творческого, которое не предусматривает оценочности, а предполагает продуцирование новых идей, очень часто выходящих за рамки жизненного опыта, внешних норм и правил. Однако провести четкую границу между критическим и творческим мышлением сложно. Можно сказать, что критическое мышление - это отправная точка для развития творческого мышления, более того, и критическое и творческое мышление развиваются в синтезе, взаимообусловлено.

Технология развития критического мышления через чтение и письмо (РКМЧП) представляет собой целостную систему, формирующую навыки работы с информацией в процессе чтения и письма. Она направлена на то, чтобы заинтересовать ученика, то есть пробудить в нем исследовательскую, творческую активность, задействовать уже имеющиеся знания, затем – представить условия для осмысления нового материала и, наконец, помочь ему творчески переработать и обобщить полученные знания.

Технология РКМЧП направлена на достижение образовательных результатов:

- умение работать с увеличивающимся и постоянно обновляющимся информационным потоком в разных областях знаний;
 - пользоваться различными способами интегрирования информации;
 - задавать вопросы, самостоятельно формулировать гипотезу;
 - решать проблемы;
 - вырабатывать собственное мнение на основе осмысления различного опыта, идей и представлений;
 - выражать свои мысли (устно и письменно) ясно, уверенно и корректно по отношению к окружающим;
 - аргументировать свою точку зрения и учитывать точки зрения других;
 - способность самостоятельно заниматься своим обучением (академическая мобильность);
 - брать на себя ответственность;
 - участвовать в совместном принятии решения;
 - выстраивать конструктивные взаимоотношения с другими людьми;
 - умение сотрудничать и работать в группе и др.
- Отличительные черты технологии РКМЧП:
- надпредметный характер;
 - технологичность;
 - усвоение информации и развитие рефлексивных и коммуникативных способностей;
 - сочетание навыков работы с текстом и общения по поводу текста;
 - применение способов работы с текстом как инструмента самообразования человека.

1.3. Базовая модель технологии

Технология развития критического мышления через чтение и письмо (РКМЧП) представляет собой целостную систему, формирующую навыки работы с информацией в процессе чтения и письма.

Учебное занятие, проводимое по этой технологии, строится в соответствии с технологической цепочкой: **вызов - осмысление - рефлексия**. Практически на любом уроке можно обращаться к РКМЧП и работать с учениками любого возраста.

Первая стадия – вызов. Ее присутствие на каждом уроке обязательно. Эта стадия позволяет:

- актуализировать и обобщить имеющиеся у ученика знания по данной теме или проблеме;
- вызвать устойчивый интерес к изучаемой теме, мотивировать ученика к учебной деятельности;
- сформулировать вопросы, на которые хотелось бы получить ответы;
- побудить ученика к активной работе на уроке и дома.

На стадии *вызова* происходит актуализация имеющихся знаний по объявленной теме, т.е. еще до знакомства с текстом (под текстом понимается и письменный текст, и речь преподавателя, и видеоматериал) ученик начинает размышлять по поводу конкретного материала. На первом этапе включаются механизмы мотивации, определяется цель.

Вторая стадия – осмысление. Здесь другие задачи. Эта стадия позволяет ученику:

- получить новую информацию, осмыслить ее;
- соотнести с уже имеющимися знаниями;
- искать ответы на вопросы, поставленные в первой части.

На стадии осмысления происходит непосредственная работа с текстом - чтение, которое сопровождается действиями ученика: маркировкой с использованием значков «v», «+», «-», «?» (по мере чтения ставятся на полях справа), составлением таблиц, поиск ответов на поставленные в первой части урока вопросы и др. В результате этого ученики получают новую информацию, соотносят новые и имеющиеся знания, систематизируют полученные данные.

Таким образом, ученик следит за собственным пониманием самостоятельно.

Третья стадия – рефлексия. Здесь основным является:

- целостное осмысление, обобщение полученной информации;
- присвоение нового знания, новой информации учеником;
- формирование у каждого из учащихся собственного отношения к изучаемому материалу.

На стадии рефлексии происходит обобщение информации, возрастает роль письма. Письмо помогает не только разобраться в материале и поразмышлять над прочитанным, но и высказать новые гипотезы.

В технологии РКМЧП используются разные методы и приемы, применяемые как на определенном этапе, так и в качестве стратегии ведения урока в целом.

Рассмотрим те приемы, которые эффективно используются при обучении русскому языку.

Глава II. Использование приемов развития критического мышления на уроках русского языка

2.1. Характеристика приемов технологии

Прием “Корзина идей”

Это прием организации индивидуальной и групповой работы на начальной стадии урока, когда идет актуализация знаний и опыта. Этот прием позволяет выяснить все, что знают учащиеся по обсуждаемой теме урока. На доске прикрепляется значок корзины, в которую условно собирается то, что ученики знают об изучаемой теме.

Алгоритм работы:

1. Каждый ученик вспоминает и записывает в тетради все, что знает по теме (индивидуальная работа продолжается 1-2 минуты).
2. Обмен информацией в парах или группах.
3. Далее каждая группа называет какое-то одно сведение или факт, не повторяя ранее сказанного.
4. Все сведения кратко записываются в “корзину идей”, даже если они ошибочны.
5. Все ошибки исправляются по мере освоения новой информации.

Прием “Составление кластера”

Смысл приема заключается в попытке систематизировать имеющиеся знания. Он связан с приемом “Корзина идей”.

Правила построения кластера очень простые. Рисуем модель Солнечной системы: звезду, планеты и их спутники. В центре располагается звезда – это наша тема. Вокруг нее планеты – крупные смысловые единицы. Соединяем их прямой линией со звездой. У каждой планеты свои спутники, у спутников свои. Система кластеров охватывает большее количество информации. Кластеры можно использовать на различных стадиях урока.

Прием “Верные и неверные утверждения”

Этот прием может быть началом урока. Учитель предлагает ряд утверждений по определенной теме. Учащиеся выбирают “верные” утверждения, полагаясь на собственный опыт или интуицию. В любом случае они настраиваются на изучение темы, выделяют ключевые моменты, а элемент соревнования позволяет удерживать внимание до конца урока. На стадии рефлексии возвращаемся к этому приему, чтобы выяснить, какие из утверждений были верными.

Прием “Знаю – хочу узнать – узнал”

Прием “Знаю – хочу узнать – узнал” - это работа с таблицей.

При изучении темы на стадии вызова учащимся можно предложить разбиться на пары, посоветоваться и заполнить 1 графу таблицы (это могут быть какие-то ассоциации, конкретные исторические сведения, предположения). После обсуждения полученных результатов в классе учащиеся сами формулируют цели урока: что я хочу узнать? Для устранения пробелов в собственных знаниях и заполняют 2

графу. После изучения темы соотносят полученную

информацию с той, что была у них в начале урока.

Знаю (вызов)	Хочу узнать (вызов)	Узнал (реализация смысла или рефлексия)
Работа в паре: что я знаю о теме урока?	Формулирование целей	Соотношение старой и новой информации

Прием “Написание синквейна”

Синквейн - самая легкая форма стихотворений по алгоритму.

В переводе “синквейн” означает стихотворение, состоящее из пяти строк, которое пишется по определенным правилам.

На первой строчке записывается одно слово – существительное. Это тема синквейна.

На второй строчке надо написать два прилагательных, раскрывающих тему синквейна.

На третьей строчке записываются три глагола, описывающих действия, относящиеся к теме синквейна.

На четвертой строчке размещается фраза, состоящая из нескольких слов, с помощью которых ученик выражает свое отношение к теме.

Пятая строчка – это слово – резюме, которое позволяет выразить личное отношение к теме, дает ее

новую интерпретацию.

Дети всех возрастов с удовольствием сочиняют синквейны. Например:

Звуки

Гласные и согласные.

Льются, звенят, гремят.

Используются в устной речи.

Фонетика.

Прием “Толстые и тонкие вопросы”

Прием “Толстые и тонкие вопросы” может быть использован на любой стадии урока: на стадии вызова – это вопросы до изучения темы; на стадии осмысления – вопросы по ходу чтения, слушания; на стадии рефлексии (размышления) – демонстрация понимания пройденного.

“Толстые и тонкие вопросы” могут быть оформлены в виде таблицы.

Тонкие?	Толстые?
Кто...? Что...?	Дайте три объяснения: почему?
Когда...? Может...?	Объясните: почему...?
Будет...? Могли...?	Почему вы думаете...?
Как звать...?	Почему вы считаете...?
Было ли...?	В чем различие...?
Согласны ли вы...?	Предположите: что будет, если...?
Верно ли...?	Что, если...?

По ходу работы с таблицей в правую колонку записываются вопросы, требующие простого, односложного ответа. (Например: Какие производные предлоги пишутся в одно слово?)

В левой колонке - вопросы, требующие подробного, развернутого ответа. (Например: Какие трудности существуют в правописании предлогов?)

Таблицы толстых и тонких вопросов могут стать основой для исследований, дискуссий, эссе.

Прием “Ключевые слова”

Стадию вызова на уроке можно осуществить многими методами, в том числе и хорошо известными, например, «ключевые слова», по которым можно придумать рассказ или расставить их в определенной последовательности, а затем, на стадии осмысления искать подтверждение своим предположениям, расширяя материал.

Прием “Лови ошибку”

Учитель заранее подготавливает текст, содержащий ошибочную информацию, и предлагает учащимся выявить допущенные ошибки.

Важно, чтобы задание содержало в себе ошибки 2 уровней:

явные, которые достаточно легко выявляются учащимися, исходя из их личного опыта и знаний;

скрытые, которые можно установить, только изучив новый материал.

Учащиеся анализируют предложенный текст, пытаются выявить ошибки, аргументируют свои выводы. Затем изучают новый материал, после чего воз-

вращаются к тексту и исправляют те ошибки, которые не удалось выявить в начале урока.

Прием “Нарисуйте счастье”

Приемы психорисунка дают возможность выразить понимание абстрактных понятий, внутренний мир через зрительные образы. Можно дать задание нарисовать совесть, месть, добро, зло и затем объяснить свои рисунки.

Прием “Письмо по кругу”

Прием “Письмо по кругу” предполагает групповую форму работы. У каждого ученика должен быть лист бумаги. Детям нужно не только поразмышлять на заданную тему, но и согласовывать свое мнение с членами группы. Каждый член группы записывает несколько предложений на заданную тему, затем передает свой листок соседу. Получив листок, сосед продолжает его размышления. Листочки двигаются до тех пор, пока к каждому не вернется листок, в котором были написаны его первые предложения.

Прием “Пометки на полях”

Прием “Пометки на полях” работает на стадии осмысления. Во время чтения учебного текста дается целевая установка: по ходу чтения статьи делать в тексте пометки.

Учителю необходимо предварительно определить текст или его фрагмент для чтения с пометками, на-

помнить правила расстановки маркировочных знаков, обозначить время, отведенное на работу, проверить работу.

Маркировочные пометки:

Знаком “галочка” отмечают информацию, которая известна ученику.

Знаком “плюс” отмечают новую информацию, новые знания.

Знаком “вопрос” отмечается то, что осталось непонятно и требует дополнительных сведений.

Может быть несколько вариантов пометок:

2 значка - “+” и “V”, 3 значка - “+”, “V”, “?” или 4 значка - “+”, “V”, “?”, “-” (думал иначе).

После прочтения текста учащиеся заполняют таблицу, количество граф которой соответствует числу знаков маркировки:

“V” - знаю | “+” - новое | “?” - есть вопросы

Данный прием требует от ученика активного и внимательного чтения. Использование маркировочных знаков помогает соотносить новую информацию с имеющимися представлениями.

Прием “Написание эссе”

Очень эффективная художественная форма письменной рефлексии - эссе. Это свободное письмо на заданную тему. Эссе - это произведение небольшого объема, раскрывающее конкретную тему и имеющее подчеркнuto субъективную трактовку, свободную композицию, ориентацию на разговорную речь, склонность к парадоксам. Если работа проходит на уроке, заранее оговариваются временные границы ее выполнения: 5, 10, 15, 20 минут. В зависимости от цели написания отбирается автором и содержание. В любом случае эссе - художественная форма размышления, подталкивающая ученика обратиться к собственному, может быть и противоречивому, опыту.

Модель написания эссе.

Предварительный этап (инвентаризация): вычлeнение наиболее важных фактов, понятий и т.д.

Работа над черновиком.

Правка. Может осуществляться в паре.

Редактирование. Исправление замечаний, сделанных в ходе правки.

Публикация, т.е. чтение перед аудиторией.

Возможный алгоритм написания эссе.

Обсуждаемая тема (проблема).

Собственная позиция.

Краткое обоснование.

Возможные возражения, выдвигаемые слушателями.

Причина, по которой заявленная позиция остается

прежней, объявляется правильной.

Заключение.

Научить учеников написанию эссе и других видов письменной рефлексии - довольно трудная задача. Выделим *основные правила обучения письменной рефлексии*:

Регулярная возможность писать.

Выбор интересной темы для письма.

Наличие образцов.

Читательская аудитория. Ученики должны понимать, что написанный ими текст востребован другими.

Привычка править - значит понимать, что любой текст в любое время может быть откорректирован пишущим.

Помощь друзей. Возможность делиться написанным.

Это лишь небольшая часть методических приемов, связанных с формированием критического мышления. Подробную информацию по данной теме можно найти в Интернете на сайте международного журнала о критическом мышлении “Перемена” http://www.ct-net.ru/rwct_tcp_ru

Технология развития критического мышления через чтение и письмо дает возможность личностного роста школьника, приобщает ребенка к духовному опыту человечества, развивает его ум, индивидуальность. Технология открыта для решения большого спектра проблем в образовательной сфере. Она представляет собой набор особых приемов и стратегий, применение которых позволяет выстроить образовательный процесс так, чтобы обеспечить самостоятельную и сознательную деятельность учащихся для достижения поставленных учебных целей. РКМЧП помогает учителю заменить пассивное слушание и пересказ на активное участие учащихся в образовательном процессе, и тем самым повысить эффективность занятий.

Библиография

С.И.Заир-Бек, И.В.Муштавинская. Развитие критического мышления на уроке: Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 2004.

Е.А.Козырь. Характеристика приемов технологии РКМЧП. //газ. “Русский язык”, 2009, №7.

И.О.Загашев, С.И.Заир – Бек. Критическое мышление: технология развития: Пособие для учителя – СПб; Альянс “Дельта”, 2003.

Пиаже Ж. Моральное суждение у ребенка. М.; АК, 2006.

Селевко Г.К. Современные образовательные технологии М. Народное образование. 1998.

КГУ «Каракольская средняя школа-сад»
Учитель русского языка и литературы
Смаилова Жайнагуль Далелхановна

УСТНАЯ И ПИСЬМЕННАЯ РЕЧЬ. ВИДЫ РЕЧЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Краткосрочный план урока № 1

Школа:	
Дата: «___» _____ 20__ г.	ФИО учителя:
Класс: «__ 4 __»	Количество присутствующих: отсутствующих:
Тема урока:	Моя Родина-Казахстан Устная и письменная речь. Виды речевой деятельности
Цели обучения, которые достигаются на данном уроке (ссылка на учебную программу):	
4.1.1.1 слушать и понимать устную речь, аудиовизуальный материал, перефразируя высказывания в другой форме 4.1.2.1 определять значения незнакомых слов и словосочетаний по контексту 4.1.3.1 отвечать на вопросы и определять ключевые моменты в прослушанном материале	
Цели обучения учащихся	Все учащиеся смогут: Практически различать речь устную (говорение, слушание) и речь письменную (письмо, чтение). Внимательно слушать то, что говорят другие. Большинство учащихся будут уметь: Отвечать на вопросы по сюжетной картинке. Распознавать случаи использования устной и письменной речи. Некоторые учащиеся смогут: Внимательно, не перебивая, слушать ответы товарищей, высказывать свое мнение о выслушанных рассказах в доброжелательной форме.
Критерии успеха	знать: речевая деятельность, речевая ситуация, речь письменная и речь устная; признаки текста: связность, цельность, смысловая нагрузка, членение. уметь: применять на практике орфографические правила.
Языковая цель:	Учащиеся смогут Распознавать устную и письменную речь Ключевые слова и фразы: речь устная и письменная, предложение, слово Стиль языка, подходящий для диалога/письма в классе: аудирование, говорение. Вопросы для обсуждения: Как человек может передать устную и письменную речь на расстоянии? Какими средствами связи пользуются в вашей семье для общения? Можете ли вы сказать, почему..? Почему устная речь отличается от письменной? Подсказки: Иллюстрации, предметные картинки.
Привитие ценностей	Ценности, основанные на национальной идее «Мәңгілік ел»: казахстанский патриотизм и гражданская ответственность; уважение; сотрудничество; труд и творчество; открытость; образование в течение всей жизни.

Межпредметные связи	Взаимосвязь с предметами: самопознание, познание мира, естествознание, география											
Навыки использования ИКТ	На данном уроке учащиеся используют флеш-презентацию, которую можно загрузить на планшет или мобильный телефон через QR-код											
Предварительные знания	Раздел основывается на знаниях и языковых навыках, полученных в предыдущих классах и разделах.Учащиеся знают слова, фразы по разделу «Живая природа».											
Ход урока												
Этапы урока	Запланированная деятельность на уроке	Ресурсы										
Начало урока	Создание положительного эмоционального настроя Здравствуй, год учебный, школьный! В добрый путь, ученики! Перезвоном колокольным Пусть звенят, звенят звонки! Окружает вас, ребята, Мир невиданных чудес, Изучить все в школе надо! Поторопимся скорей! - Посмотрите в окно: какой замечательный солнечный день сегодня!	До начала урока учитель прикрепляет в разных местах класса бумажные следы с буквами П, Р, И, Р,О, Д, А Доска										
	. Актуализация знаний «Мозговой штурм». (5 минут). Какая бывает речь? (устная и письменная) - Почему речь назвали устной? (От слова уста) - А какую речь называют письменной? - К какой речи отнесем слова чтение, письмо? (К письменной) - А слова говорение, слушание? (к устной) - Какая речь появилась раньше?											
	(К) Посмотрите видео и ответьте на вопросы (Демонстрируют свои знания.) ФО: «Три хлопка». Дескрипторы: обсуждает и отвечает на вопросы.	Карточки со словами ЕСТЕСТВОЗНАНИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ										
Середина урока	Работа с таблицей Различия устной и письменной речи психологоситуативного характера можно представить в следующей сопоставительной таблице: <table><tr><td>Устная речь</td><td>Письменная речь</td></tr><tr><td>Говорящий и слушающий не только слышат, но часто и видят друг друга</td><td>Пишущий не видит и не слышит того, кому предназначена его речь, он может лишь мысленно представлять себе – более или менее конкретно - будущего читателя.</td></tr><tr><td>Во многих случаях зависит от реакции слушателей, может изменяться в зависимости от этой реакции.</td><td>Не зависит от реакции адресата.</td></tr><tr><td>Рассчитана на слуховое восприятие.</td><td>Рассчитана на зрительное восприятие</td></tr><tr><td>Устное высказывание может быть воспроизведено только при наличии специальных технических устройств</td><td>Читатель может повторно буквально перечитывать написанное столько раз, сколько потребуется.</td></tr></table>	Устная речь	Письменная речь	Говорящий и слушающий не только слышат, но часто и видят друг друга	Пишущий не видит и не слышит того, кому предназначена его речь, он может лишь мысленно представлять себе – более или менее конкретно - будущего читателя.	Во многих случаях зависит от реакции слушателей, может изменяться в зависимости от этой реакции.	Не зависит от реакции адресата.	Рассчитана на слуховое восприятие.	Рассчитана на зрительное восприятие	Устное высказывание может быть воспроизведено только при наличии специальных технических устройств	Читатель может повторно буквально перечитывать написанное столько раз, сколько потребуется.	Несколько видов мячей Карточки с примерами Ресурс об основных языков http://science-philosophy.academic.ru Сайт на рус. языке «Мир идей» http://miridei.com/interesnye-idei/izobreteniya/
Устная речь	Письменная речь											
Говорящий и слушающий не только слышат, но часто и видят друг друга	Пишущий не видит и не слышит того, кому предназначена его речь, он может лишь мысленно представлять себе – более или менее конкретно - будущего читателя.											
Во многих случаях зависит от реакции слушателей, может изменяться в зависимости от этой реакции.	Не зависит от реакции адресата.											
Рассчитана на слуховое восприятие.	Рассчитана на зрительное восприятие											
Устное высказывание может быть воспроизведено только при наличии специальных технических устройств	Читатель может повторно буквально перечитывать написанное столько раз, сколько потребуется.											

	Говорящий говорит без подготовки, исправляя по ходу изложения лишь то, что сумеет заметить в процессе речи.	Пишущий может неоднократно возвращаться к написанному и многократно совершенствовать его.					
	Работа в группе Выберите нужную букву и запишите словосочетания. <i>(р,Р)ека (в,В)олга</i> <i>(о,О)зеро (б,Б)айкал</i> <i>(ч,Ч)ёрное (м,М)оре</i> <i>(у,У)лица (с,С)еверная</i> <i>(а,А)лексей (т,Т)олстой</i> <i>(к,К)оза (з,З)орька</i> <i>(п,П)ёс (б,Б)об</i> Объясните, каким правилом пользовались.						
	Отгадайте загадку: Я – часть речи интересная, Широко в мире известная. Опишу любой предмет – В этом равных со мной нет. Речь со мною выразительна, И точна, и удивительна. Чтоб красиво говорить, Мною нужно дорожить!						
	Слушаем ответы учеников и оцениваем по дескрипторам: Навыки: применение, анализ <table><tr><td>Критерий оценивания</td><td>Дескрипторы:</td></tr><tr><td>Демонстрирует навыки прогнозирования, опираясь на ключевые слова/выражения.</td><td>- владеет навыками прогнозирования; - приводит аргументы.</td></tr></table> Работа в паре Работа в прописи. Повторение изученных видов линий. (И) Задание № 1. Раскрашивание картинки «Тележки». (П) Задание № 2. Соедини цифры или точки и заштрихуй предмет, используя виды штриховок.	Критерий оценивания	Дескрипторы:	Демонстрирует навыки прогнозирования, опираясь на ключевые слова/выражения.	- владеет навыками прогнозирования; - приводит аргументы.		
Критерий оценивания	Дескрипторы:						
Демонстрирует навыки прогнозирования, опираясь на ключевые слова/выражения.	- владеет навыками прогнозирования; - приводит аргументы.						
	Задание № 4. (Г) Проблемный вопрос: - Как человек может передать устную и письменную речь на расстоянии? Отгадывание загадок о современных видах связи. (Читающие дети читают загадки из учебника.) Какие современные средства связи использует человек? - Какими средствами связи пользуются в вашей семье для общения? - Какой вид связи вам больше нравится и почему? Задание № 5. Обсуждение темы «Как общаются дети, говорящие на разных языках?». О чем они могут рассказать друг другу? Объясни. Какие могут возникнуть трудности при общении? Как достичь взаимопонимания?						

	ФО по дескрипторам: -читает по ролям; -соблюдает нужную интонацию, передавая просьбу; -составляет предложения с данными словами. Сосчитайте количество местоимений: <i>Без, он, в, у, я, ты, от, мы, до, за, вы, про, они, на, под.</i> Как называются другие слова? <i>Предлоги.</i> Вспомните! Предлог – это часть речи, которая служит для связи слов в предложении. Он употребляется в предложении вместе с существительным или местоимением. Птицы в клетке. Листики на ветке. Кошка под столом. Садик за углом.	
	Вставьте в предложения предлоги. Помните! Предлоги со словами пишутся раздельно. ФО взаимно оценивание «Две звезды и пожелание» Дифференциация Учащиеся с пониженной мотивацией используют карточки с изображением предметов живой и неживой природы. Учащиеся с повышенной мотивацией записывают названия предметов самостоятельно.	
Конец урока	Стратегия «Ролевая игра» (9 мин.). Закрепление материала. Послушайте предложение: <i>Жёлтые листья с деревьев посыпались золотым дождём.</i> Найдите главные члены предложения. Определите, какие части речи спрятались в этом предложении? Запишите предложение, укажите над словами части речи.	
	Проверьте себя! Как узнать, какой частью речи является слово? Алгоритм ваших действий: 1. Поставьте к слову вопрос. 2. Определите, что обозначает слово: предмет, признак предмета, действие предмета, количество предметов. 3. Назовите часть речи. Принцесса Морфология приготовила для вас пожелание с секретом: <i>Я желаю всем добра – Доброй ночи до утра, Всем желаю добрых снов. Добрых дел и добрых слов.</i> А секрет в том, что если вы подберёте синонимы к выделенным словосочетаниям, то пожелание станет вам более понятным и обязательно исполнится. Используйте слова для справок.	

	Итог урока. Рефлексия Учитель может предложить ученикам на рабочих листах дописать продолжение следующих предложений: 1. Я научился... 2. Я могу научить других... 3. Я не понял / не смог... 4. В дальнейшем я Оцените свою работу на уроке как учёного, насколько вы были наблюдательны, активны, дисциплинированы Зелёный – высокий уровень, жёлтый – средний уровень С помощью метода «Толстые и тонкие вопросы» проводит закрепление урока.	
<u>Дифференциация</u> Каким образом Вы планируете оказать больше поддержки? Какие задачи Вы планируете поставить перед более способными учащимися?	<u>Оценивание</u> Как Вы планируете проверить уровень усвоения материала учащимися? Используйте данный раздел для записи методов, которые Вы будете использовать для оценивания того, чему учащиеся научились во время урока.	<u>Здоровье и соблюдение техники безопасности</u> Здоровьесберегающие технологии. Используемые физминутки и активные виды деятельности.
Целое и части презентация задания	К концу урока учащиеся научатся: Проведите работу по самооцениванию учащихся спомощью Лестницы успеха в рабочей тетради.	№1: Руки в стороны — в полёт Отправляем самолёт. Правое крыло вперёд, Левое крыло вперёд. Раз, два, три, четыре — Полетел наш самолёт. №2 На носочках ходят мыши. Так, чтоб кот их не услышал.

Ақтөбе қаласы
 №56 ЖОББМ КММ
 Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
 Сатыбаева Ғалия Ғабитқызы

САБАҚТЫҢ ТАҚЫРЫБЫ: ДИНА КҮЙ ШЕРТЕДІ

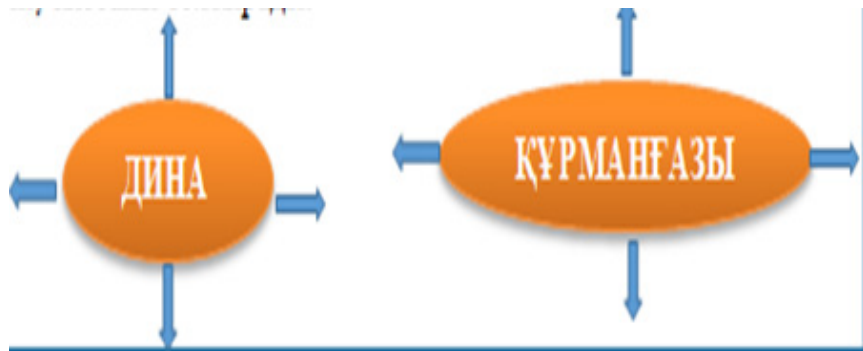
Білім беру ұйымы: №56 ЖОББМ КММ

Қысқа мерзімді сабақ жоспары

Пән: Қазақ тілі Т2	Бөлім: 6. «Атақты тұлғалар»
Педагогтің Т.А.Ә.	Сатыбаева Ғалия Ғабитқызы
Күні :	
Сынып: 3	Қатысушылар саны: Қатыспағандар саны :
Сабақтың тақырыбы: Дина күй шертеді	
О қ у бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	3.1.4.1* тыңдаған мәтіннің тақырыбын, жағымды және жағымсыз кейіпкерлерді, мұғалімнің қолдауымен оқиғалар ретін анықтау 3.4.1.1* тірек сөздер, сызбалар, суреттер, символдарды қолданып, постер/мәтін құрастыру.
Сабақтың мақсаты :	Барлығы: тыңдаған мәтіннің мазмұнын түсінеді, кесте толтырады Көпшілігі: тыңдаған мәтін мазмұны бойынша сұрақтарға жауап береді, тірек сөздер негізінде сөйлейді, Кейбірі: тақырып бойынша өз ойларыммен бөліседі, мәтін құрастырады

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы 8 минут	Сәлемдесу ,түгелдеу. Оқушылардың сабаққа дайындығын тексереді. Көздерің көруге дайын ба? Құлақтарың тыңдауға дайын ба? Тілдерің сөйлеуге дайын ба? Саусақтарың жазуға дайын ба?	Мұғаліммен амандасып, назарларын сабаққа аударады. «Дайын!Дайын!» деп жауап қайтарып отырады. Айтылым. Үй тапсырмасын айтады, тақырып бойынша сұрақтарға жауап береді.	 Ауызша кері байланыс беру. Жақсы! Тамаша!	 Күй Домбыра суреті
	Үй тапсырмасын сұрайды Қызығушылықты ояту. «Болжау» әдісі. Оқушыларға домбырада орындалған күйден үзінді тыңдатады. Сол арқылы оқушыларға сабақтың тақырыбын болжатады. -Балалар, суретте кімді көріп тұрсындар?Бұл кім, білесіңдер ме? Сабақтың тақырыбымен, мақсатымен таныстыру. Оқушыларға күйші Дина туралы айту.	Болжау. Күйден үзінді тыңдайды, сабақ не туралы болатынын болжап айтуға тырысады.		
	1Сөздік жұмыс Жаңа сөздер: атақты- знаменитый, известный ұлы- великий дарынды- одарённый күйші- кюйши (музыкант) күй шерту- играть кюй ұстаз-учитель,педагог, наставник	1. Тыңдалым.Оқылым. Жаңа сөздерді тыңдайды, қайталайды, тізбекпен оқиды. Сөздікке жазып, тексереді.		Слайд

	Осы сөздердің мағынасын түсіндіреді. Дұрыс айтуға дағдыландырады: ұлы [ұлұ] күйші [күйшү] 2.Грамматикалық қоржын Жіктік жалғаудың қолданысын қайталау.	2. МК, (Ұ)Оқылым. Үлгі бойынша жіктік жалғаудың қолданысын үйренеді: Мен күйшімін /3 жақта жіктелу/ Мен күй шертемін Сен күй шертесің Сіз күй шертесіз Ол күй шертеді.	Ауызша кері байланыс беру. Жақсы! Тамаша!	Слайд Оқулық 38 бет
	Мен күйшімін Мен күй шертемін Оқы.Қайтала.Суретпен жұмыс. 3. 1-тапсырма. Мәтінді тыңда. Тірек сөздерді пайдаланып, сұрақтарға жауап беріңдер. Дина Нұрпейісова – қазақтың атақты күйшісі. Ол 8 жасынан бастап күй өнерін үйрене бастаған. Ауылдастары оны «домбырашы қыз» деп атаған. Кішкентай қыздың даңқын естіген Құрманғазы оны арнайы іздеп келген. Ол Динаның домбыра тартысына сүйсініп, батасын берген. -Мәтінде кім туралы айтылған?	Сурет бойынша сөз тркестерін оқып, сөйлемдер құрайды. 3. 1-тапсырма. Мәтінді тыңдайды. Тірек сөздерді пайдаланып, сұрақтарға жауап береді. <i>Тірек сөздер:</i> күй шертеді, кішкентай қыз, іздеп келді, күй, үйрету, ұлы күйші. “Блиц-бақылау” әдісі: 1. Сөйлесіп отырғандар — кімдер? 2. Динаның жасы нешеде? 3. Оны кім іздеп келді? 4. Атақты күйші Динаны не үшін іздеп келді?	Дескриптор -сурет бойынша сөйлем құрайды. Дескриптор -мәтінді тыңдайды. -тірек сөздерді пайдаланады -сұрақтарға жауап береді Бағалау «Бас бармақ» әдісі арқылы жүргізіледі.	
	4. 2-тапсырма Мәтінді оқы. Қою қаріппен жазылған сөздерге сұрақ қой. Дина Нұрпейісова - қазақтың атақты күйшісі. Ол кішкене кезінен күй шертеді. Динаның ұстазы-ұлы күйші Құрманғазы. Ол дарынды қызға бата береді. Дина ұстазының жолын жалғастырады. Кейін өзі де күй шығарады.	2-тапсырма Мәтінді түсініп оқиды. Қою қаріппен жазылған сөздерге сұрақ қояды. Үлгі: Кім?Дина.	Дескриптор -мәтінді түсініп оқиды. -қою қаріппен жазылған сөздерге сұрақ қояды	Слайд Оқулық 39 бет
	Сергіту сәті “Атомдар мен молекулалар” ойыны 5. «Есте сақта!» айдарымен берілген мәтінді оқы. 5-тапсырма. Жоспар бойынша күйші Дина туралы мәтін құра. 6. Жазылым. 4-тапсырма. «Ол кім?», «Ол не істеді?» деген сұрақтарға жауап беріп, сызбаны толтырады.	5.Оқылым.Айтылым. «Есте сақта!» айдарымен берілген мәтінді оқиды. Оқылған мәтіннен түсінгенін жоспарды қолданып, айтады. 1. Дарынды қыз 2. Ұстазбен кездесу 3. Күй үйрену 4. Атақты күйші	Дескриптор - мәтінді оқиды. - жоспарды қолданып, мәтін құрап айтады Дескриптор -берілген сызбаны толтырады. –сөздерді сауатты жазады	
	 Айтылым.6-тапсырма. Сөйлемдерді оқы. Ақпараттың дұрыстығын анықта. Оқылған мәтін бойынша ақпараттың дұрыстығын анықтайды Дескриптор: -берілген кестедегі сөйлемдерді оқиды. -ақпараттың дұрыстығын көрсетеді.			Слайд Оқулық 39 бет
Сабақтың соңы 3 минут	Үйге тапсырма: 39 бет 3-тапсырма Рефлексия.Әдісі: Кері байланыс .Қызыл-ештене түсінбедім. Сары-әлі де сұрақтарым бар. Жасыл-барлығы түсінікті. Оқушылар стикердің үш түрлі түстің ішінен біреуін көтереді. Бағалау. Мұғалім формативті бағалауы бойынша қорытынды балын қояды.			Стикерлер

Абайская область город Семей
КГУ «СОШ №18»
ГУ Отдела образования города Семей
Управления образования области Абай
Учитель начальных классов
Асылбаева Алма Кенесбековна
Попова Марина Ильинична

ТЕМА: «РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА И ВО ВНЕУРОЧНОЕ ВРЕМЯ ПОСРЕДСТВОМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЭЛЕМЕНТОВ УСТНОГО НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА»

**Пословицы и поговорки,
сами дыша жизнью, пробуждают
к жизни и семена родного слова,
всегда коренящиеся, хотя и
бессознательно, в душе ребёнка.
Л.Н. Толстой**

Современное общество меняется очень быстро, в школе появляются новые программы для образования, оно направлено сейчас на формирование интереса к обучению у школьника, на развитие творческих способностей. Но сейчас появляется проблема, и заключается она в том, что в школе очень часто встречается шаблонность в работе учителя.

Многие учителя используют повторение одних и тех же действий, приемов, не учитывая желания и интересы детей. Именно это приводит детей к по-

тере способности творчески и креативно мыслить, самостоятельно работать. У школьников пропадает интерес к получению знаний. Поэтому учитель современной школы должен больше уделять внимание творческой деятельности детей, что бы ребенок легко адаптировался к изменяющимся условиям, выполнял поисково-творческую деятельность с целью развития своих творческих способностей.

Развитие в детях качеств творческой личности становится одной из важнейших задач современной

школы. Образовательный процесс в современной начальной школе ориентирован на развитие творческих возможностей ребенка и формирования стремлений учащихся к самообразованию.

В основе государственных общеобразовательных стандартов начального общего образования лежит системно-деятельностный подход, который предполагает: разнообразие организационных форм и учет индивидуальных особенностей каждого обучающегося, обеспечивающих рост творческого потенциала, познавательных мотивов, обогащение форм взаимодействия со сверстниками и взрослыми в познавательной деятельности.

В процессе учебной деятельности формируется общее умение учиться, а это значит, что с помощью творческой деятельности формируется общая способность искать и находить новые решения, какие-то варианты и способы достижения требуемого результата, различные креативные подходы к разрешению любой ситуации.

Творческое начало в детях нужно развивать как можно раньше, потому что младший школьный возраст представляет собой сензитивный период для развития творческой активности — это значит, что ребенок активен и любознателен по своей природе. Поэтому важное значение приобретает проблема развития творческой активности учащихся как высшего уровня всех видов активности в младшем школьном возрасте. В начальной школе очень быстро формируются умения работать нестандартно.

Развитие творческой активности обучающихся осуществляется в процессе любой творческой деятельности, в которой они взаимодействуют с окружающим их миром, с семьей, друзьями и другими людьми. Следовательно, необходима целенаправленная работа по развитию творческих способностей младших школьников с учетом возрастных и индивидуальных особенностей. Нужно отметить — творчество связано с открытием, которое будет важно для определенного человека, в то время как это «открытие» при этом давно известно другим людям. Такое часто случается в детском возрасте, поскольку ребенок постоянно открывает для себя мир: переживает, радуется, общается, ищет пути решения различных проблем, познает что-то, сталкивается с множеством ситуаций.

Творчество предполагает новое видение, новое решение, новый подход, то есть возможность не использовать стереотипные подходы решения проблемы. Родители и учителя должны сделать так, чтобы ощущение творческого восприятия мира осталось с ребенком и развивалось дальше. Благодаря творчеству насыщается эмоциональная жизнь ребенка, раскрываются какие-либо задатки, творческие способности, креативные наклонности личности. Дети передают свои чувства, мысли и стремления. Чем сильнее сложилось впечатление у ребенка, полученное от непосредственного восприятия, тем важнее у него потребность передать это в своём творчестве. Поэтому можно утверждать, что уроки русского языка являются самыми благоприятными, на которых можно суще-

ственно повысить уровень развития творческих способностей, если постоянно использовать различные, интересные, упражнения творческого характера.

Необходима образовательная система, по которой можно эффективно развивать творческие способности младших школьников, поскольку непостоянный характер творческих упражнений и заданий, предусмотренных практически любой программой начального обучения, не способствует включению творческой деятельности у обучающихся, следовательно, недостаточно результативно отражается на развитии творческих способностей детей. Поэтому очень важно создавать именно благоприятную обстановку на уроках русского языка, предоставлять возможность детям самим активно задавать вопросы, поощрять обучающихся за высказывания оригинальных идей, так же хвалить за любознательность.

Каждый вид такой творческой деятельности помогает раскрыть индивидуальные способности ребёнка, учит его творчески применять полученные знания в жизненных ситуациях, а не только на уроках в школе. Детям очень нравится что-то выдумывать, проявляя оригинальность. Например, на уроке учитель предлагает написать сочинение к произведению, либо о том, как ребенок провел свои летние каникулы. Если дать ребёнку почувствовать свою творческую самостоятельность, значимость и умелость, право на авторство, то произойдёт чудо: смогут раскрыться такие творческие способности, о которых ни родители, ни учителя даже не подозревали, ребёнок начнёт успешно справляться с тем, что ему было недоступно ранее. Для ребёнка станет нормой мотив: «Если я могу это, значит я смогу и другое». И если мы хотим видеть детей всесторонне развитыми, творчески способными личностями, то вступая в контакт с ними, должны уметь понять их мотивы и потребности и умело направлять ход их развития [1, с.40]. Когда дети чувствуют вкус к сочинительству, когда будут активно участвовать в этих забавных, но очень важных для развития воображения, для закрепления литературоведческих знаний, для развития речи заданиях, у них появится желание и способности придумать произведение со своим сюжетом, своими героями, которые наделены особым характером [2, с.34].

Развитие творческих способностей — это одно из условий утверждения нравственного достоинства, вершина духовной жизни человека. Именно в младшем школьном возрасте так важно утвердить такие духовные начала в ребёнке и закрепить их, чтобы они не были потеряны во взрослой жизни, чтобы будучи уже взрослым и образованным человеком, он так же мог проявлять свои творческие способности. Очень хорошо это можно заметить по общению с ребенком, то есть по диалогу с ним. Диалог может быть как устным, так и письменным. Но проблема заключается в том, что творить на ходу бывает сложно, особенно детям. Если на уроках русского языка дети мыслят от себя, не боятся думать вслух, привыкли доверять друг другу и учителю, то проявятся все их творческие способности в организации диалога. Для того, что-

бы этот диалог состоялся, то лучше всего проводить урок в игровой форме, создать комфортную эмоциональную атмосферу. Таким образом, как показывает практика, в рамках учебных программ начального обучения упражнения развивающего характера нуждаются в обогащении специальными упражнениями творческого, нестандартного характера, заданиями, которые требуют применения знаний именно в новых условиях.

В настоящее время внимание к проблеме развития творческих способностей школьников все-таки усиливается во многих странах мира. Так же существует большая нехватка дидактических разработок по данной теме. Задатки творческих способностей присущи любому ребенку. Нужно уметь раскрыть и развить их. Младшие школьники должны не только овладевать материалом школьных программ, но и уметь творчески применять его, находить решение любой проблемы. Это возможно только в результате педагогической деятельности, создающей условия для творческого развития учащихся.

В учебной деятельности элементы творчества у обучающихся проявляются именно в умении найти и решить проблему особым способом, быстрее, найти множество необычных способов решения проблемы. Также следует отметить, что творческая деятельность начинается у обучающихся в благоприятной атмосфере, при положительных оценках со стороны учителей, поощрении оригинальных высказываний, проявлении любознательности. Немаловажную роль при этом играют открытые вопросы, побуждающие школьников к размышлениям, к поиску разнообразных ответов на одни те же вопросы учебного плана. Еще лучше, если самим учащимся позволено ставить подобные вопросы и отвечать на них. Творческую деятельность можно стимулировать также через реализацию межпредметных связей, через введение в необычную гипотетическую ситуацию. В этом же направлении работают вопросы, при ответе на которые необходимо извлекать из памяти все имеющиеся в ней сведения, творчески применять их в возникшей ситуации [3, с. 407]. Любое проявление творчества — это деятельность, результатом которой является создание чего-то нового, необычного.

Философская энциклопедия определяет творчество таким образом: «Творчество — деятельность, порождающая нечто новое, никогда ранее не бывшее» [5].

Итак, творческая деятельность на уроках русского языка — это развитие и формирование у обучающихся таких качеств, как наблюдательность, общительность, речевая активность, память, сообразительность, привычка анализировать и осмысливать факты. Для творчества на уроке нужны воля, умение преодолевать объективные трудности, активность во всех делах, и в первую очередь — в познании. В тоже время предпосылками для творчества являются: мир эмоций, способность увлекаться, развитие познавательных интересов и воображения у детей.

Сочинения в начальной школе занимает особое

место: им в известной степени подчинены другие речевые упражнения. Начинаясь в первом классе в виде небольших устных упражнений или эмоциональных рассказов, сочинение постепенно перерастает в серьезную умственную работу, планируемую учителем. Сочинение возбуждает эмоции, приучает детей осмысливать виденное и пережитое, развивает наблюдательность, учит находить причинно-следственные связи, сопоставлять и сравнивать, делать выводы. «Сочинение — творческая работа. Оно требует самостоятельности школьника, активности, увлеченности, внесения чего-то своего, личного в текст. Оно способствует становлению личности учащегося. Выбор слов, оборотов речи и предложений, обдумывание композиций рассказа, отбор материала, установление логической связи, проверка орфографии — весь этот сложный комплекс действий требует от ребенка высокого напряжения всех его творческих сил» [4].

Опираясь на все это, можно сделать вывод, что развитие творческих способностей младших школьников способствует их успешной адаптации к новым жизненным условиям, заставляет действовать активно, самостоятельно находить верные решения в затруднительных ситуациях. Это также способствует расширению кругозора учащихся, развитию познавательного интереса, творческой инициативы и активной жизненной позиции. Для того чтобы у детей появился интерес к урокам русского языка и познавательная активность значительно возросла, младшим школьникам очень важно быть готовым действовать инициативно и творчески при любых обстоятельствах, выполняя любое задание. Учителю же, важно находить такие творческие задания, учить творчески подходить к написанию сочинений, изложений, быть готовым помогать.

В целостном педагогическом процессе формирование творческих способностей — это необходимое условие всестороннего развития личности. Творческая активность ребенка — это проявление готовности изменять себя и окружающую действительность в соответствии с собственными потребностями, взглядами, целями. Творческая активность успешно развивает познавательные способности в овладении знаниями, воспитывает постоянное стремление к самообразованию, настойчивость в достижении цели, готовность к деятельностному постижению окружающей действительности.

Младший школьный возраст считается наиболее благоприятным и значимым периодом для выявления и развития творческого потенциала личности. В этом возрасте закладываются основы творческой и образовательной траекторий, формируется комплекс нравственных ценностей, качеств, творческих способностей, потребностей личности. Все это определяет успешность дальнейшего обучения, воспитания и социализации личности.

Решение проблемы развития творческих способностей младших школьников в учебном процессе требует принципиального осмысления важнейших элементов обучения (содержания, форм, методов) с

целью индивидуализации. Стратегическим направлением активизации обучения должно стать не увеличение объема передаваемой информации, не усиление и увеличение числа контрольных мероприятий, а создание дидактических и психологических условий осмысленности учения, поиск педагогических средств, направленных на включение учащихся в процесс обучения на уровне творческой активности.

Устное народное творчество благоприятствует развитию важнейшей социальной функции личности младших школьников - формированию навыков общения в коллективе в процессе учебной деятельности. Общность творческих и образовательных интересов учащихся, их родителей, учителей способствует созданию педагогической среды, стимулирующей формирование творческих способностей и интересов личности с учетом ее возможностей и желаний, а также социальных требований.

Система работы с малыми фольклорными жанрами

Работу с малыми фольклорными жанрами следует начинать с первого класса. Использование пословиц, поговорок и загадок на уроках русского языка и чтения делают их богаче по содержанию и интереснее по форме. В настоящее время всё большее внимание уделяется использованию игры в обучении и воспитании младших школьников. Создание игровых ситуаций способствует активизации процесса обучения, развитию творческого потенциала детей. Такие ситуации могут быть созданы путём внедрения в учебно-воспитательный процесс загадок, развивающих познавательную активность детей, их творческое воображение, образное мышление. Уроки с использованием загадок проходят интересно и не утомляют учащихся, доставляя им полезное упражнение для ума.

Загадка развивает в ребёнке догадливость, сообразительность. Иносказание переносит предмет в совершенно иную область вещественного мира. «Чёрненькая собачка, свернувшись, лежит; не лает, не кусает, а в дом не пускает». Загадка указывает на особые признаки и свойства, которые присущи только загадываемому предмету. На сходстве и отрицании сходства между предметами она и основана. Это свойство загадки вводит ребёнка в размышление о связях между явлениями и предметами окружающего мира. Эти мыслительные операции важны не сами по себе, а тем, что ребёнок открывает для себя поэзию окружающего мира. Как уже упоминалось выше, загадки, как и пословицы, играют большую роль в воспитании нравственных и эстетических чувств ребенка. Отгадывание загадок, объяснение пословиц оттачивает и дисциплинирует ум, приучая детей к чёткой логике, к рассуждению, к доказательству, развивает способность к анализу, синтезу, обобщению, формирует умение самостоятельно делать выводы, умозаключения.

Пословицы, поговорки, загадки оказывают эмоциональное воздействие на развитие познавательных способностей детей, что положительно отражается на их знаниях, умениях, навыках.

Чтобы вызвать у детей потребность в доказатель-

стве загадок, объяснении пословиц, надо ставить перед ребёнком конкретную цель: не просто отгадать загадку, но обязательно доказать, что отгадка правильна; не просто объяснить пословицу, а связать её с примером из жизни или художественной литературы. Необходимо вызвать интерес к процессу доказательства, к рассуждению, к подбору фактов и доводов. Чтобы менялись содержание и способы доказательства загадок и объяснения пословиц, надо предлагать разные загадки и пословицы об одном и том же предмете, явлении. Это способствует активизации словаря учащихся, показывает, как дети понимают переносный смысл слов, образных выражений, какими способами доказывают, подтверждают отгадку.

Постоянная, систематическая работа в школе над пословицами и загадками очень много даёт учащимся. Они учатся собирать народные изречения, анализировать их смысл, понимать обобщающий характер.

Разнообразная и интересная работа с пословицами и загадками не только прививает учащимся любовь к устному народному творчеству, но так же учит внимательно относиться к метким, образным выражениям, интересоваться народной мудростью.

В воспитательной работе отвожу существенное место пословицам и поговоркам при формировании нравственных ценностей. Для детей значимы понятия: доброта, Родина, дружба. Многие учащиеся старались сформировать у себя такие качества личности, как правдивость, доброта, справедливость, честность. Дети понимают, какие требования предъявляются к дружбе, к другу, что поступать нужно так, как бы ты хотел, чтобы поступали с тобой. Высока себестоимость понятия «Родина», все понимают, что в будущем наша задача не только любить её, но и защищать. Трудолюбие отмечают как положительное качество личности, которое помогает человеку жить в обществе. Ребята понимают назначение пословиц, хотят знать и употреблять их в речи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Работа с фольклорными жанрами может стать неотъемлемой частью систематической работы по развитию речи школьников, необходимой для активизации их творческой речевой деятельности. Для этого необходимо обращаться к разнообразным фольклорным жанрам на уроках русского языка и чтения, во внеклассной работе. Активно работать над расширением словарного запаса учащихся, пробудить у детей интерес к этой богатой области языка, так как фольклорные тексты в подавляющем большинстве случаев отличаются замечательными художественно-выразительными достоинствами, придающими нашей речи образность, эмоциональность и выразительность.

Говоря о содержательной стороне пословиц и поговорок, следует подчеркнуть, что это высоко нравственный жанр. Пословицы утверждают добро, правду, справедливость, ум, любовь, трудолюбие. Оуждают зло, ложь, глупость, лень, спесь, вражду.

Таким образом, решение задач нравственного воспитания зависит от выбора материала, его расположения, его количества. Приобщая детей к восприятию

пословиц как фольклорного жанра, мы развиваем с помощью этого учебного материала нравственные качества личности, образное мышление детей, формируем у них высокий строй чувств, предоставляем возможность, ощутить радость познания красоты родного языка.

Подводя итог, можно сделать следующие выводы:

- использование малых фольклорных жанров обогащает речь учащихся начальной школы;
- повышает грамотность;
- способствует пополнению словарного запаса учащихся;
- оказывает влияние на нравственное воспитание младших школьников;
- уроки с включением в них загадок и пословиц вызывают у ребят живой интерес, побуждают к творчеству.

Возможности малых фольклорных жанров как

учебного материала велики, и учителю следует использовать их в полной мере.

Рекомендуемые для самообразования источники указаны в библиографическом списке.

Библиография

1. Даль В.И. «Пословицы русского народа», - М. Просвещ., 1989г.
2. Аникин В.П. «Русские народные пословицы, поговорки, загадки и детский фольклор». «Пособие для учителей», - М., 1957г.
3. Введенская Л.А. «Пословицы и поговорки в начальной школе». «Пособие для учителя», - М., 1963г.
4. Гаврин С. Г. «Фразеология русского языка», - М., Просвещ., 1967г.
5. Жуков В.Г. «Словарь русских пословиц и поговорок», - М., 1966г.
6. Зайцев В.Н. «Резервы обучения чтению», - М.1991г.